

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw

Scheffers, A.A.J.

Citation

Scheffers, A. A. J. (2013, April 18). *'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20829> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scheffers, Albert Antoine Jacques

Title: Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw

Issue Date: 2013-04-18

10

Nieuwe duiten 1707-1723

De kwaliteit van de duiten in omloop in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw verslechtert een aantal malen dermate dat de gewestelijke overheid zich genoodzaakt ziet om in te grijpen. Zij doet dit door verboden uit te vaardigen voor de omloop van vreemde duiten en door opdracht te geven tot productie en distributie van nieuwe duiten.

De oorzaken voor het verslechteren van de kwaliteit van de circulatie van kleingeld zijn moeilijk onder een noemer te brengen. Gebrekkige controle op de in- en uitvoer van partijen kopergeld kan als belangrijkste reden worden aangemerkt. Als er meer toezicht op de grenzen van zowel het gewest als van de gehele Republiek zou zijn geweest, naast meer toezicht op de kwaliteit van de dagelijks gebruikte (koperen) munten, dan zou het probleem zich mogelijk in mindere mate hebben voorgedaan.

In de periode 1707 tot en met 1723 is er sprake van een bijna aaneensluitende productie van nieuwe duiten in opdracht van de Staten van Holland en West-Friesland in zowel de Hollandse Munt te Dordrecht als in de Westfriese Munt te Medemblik en Hoorn. Vandaar dat deze periode in dit hoofdstuk als een wordt gepresenteerd. De verschillende jaartalproducties zijn in de paragrafen terug te vinden.

10.1 Inleiding

In augustus 1707 schrijven de raden en generaalmeeesters van de Munten aan de Staten van Holland dat de invoering van de nieuwe duit van 1702 een groot succes is geweest. Waaraan de generaalmeeesters dit succes menen te mogen ontlelen wordt niet duidelijk. Van de tussen 1702 en 1704 in de Munten van Holland en West-Friesland geproduceerde ruim 20 miljoen stuks nieuwe duiten blijkt binnen vijf jaar een groot deel elders in de Republiek in gebruik te zijn.⁷¹³ De nieuwe Hollandse en Westfriese duiten zijn vanwege hun redelijk stabiele kwaliteit en hun hoge gewicht in de andere gewesten zeer gewild. In de Munthuizen van bijvoorbeeld de Oostenrijkse Nederlanden, zijn ze zeer geliefd als grondstof voor de veel lichtere koperstukken.

De generaalmeeesters melden dat de circulatie in Holland en West-Friesland intussen voor bijna een kwart vermengd is geraakt met duiten die niet te Dordrecht of Enkhuizen zijn vervaardigd. Uit overleg met handelaren die hoofdzakelijk met duiten werken, blijkt dat zij zich niet houden aan de

⁷¹³ NA 1.01.44-16 fol. 329. Memorie van R&G aan Gecommitteerde Raden van Holland om vanwege de schaarheid nog enige nieuwe duijten te munten, d.d.10 augustus 1707. In de memorie wordt f 115.000 genoemd, die in 1702-1704 aan nieuwe duiten op de tweede Munthuizen is geproduceerd. Met 160 duiten in een gulden moet het hier dus zijn gegaan om 18,4 miljoen stuks.

uitgevaardigde plakكاتen en ook niet bang zijn voor de daarin gemelde boetes voor het ontvangen of uitgeven van uitheemse duiten. Zij menen hiervoor niet veroordeeld te kunnen worden, omdat er eenvoudig weg onvoldoende nieuwe Hollandse en Westfriese duiten voorhanden zijn.

Juist daar ligt het argument van raden en generaalmeeesters in hun verzoek aan Gecommitteerde Raden van Holland om opnieuw nieuwe duiten te mogen laten maken. De generaalmeeesters verzoeken de Staten te besluiten het plakkaat op het verbod van circulatie van vreemde duiten van 11 januari 1704 nogmaals te publiceren en het zo aan te passen dat de diaconieën op straffe van dubbele boete verboden wordt ‘invalabele speciën, zo van zilver als van koper’, die zij bij de collectes ontvangen, weer binnen het gewest uit te geven en hen tevens te verplichten deze exemplaren buiten het gewest te verzenden of als muntmateriaal aan de Munt aan te bieden.⁷¹⁴

Buiten de plaats waar de Munt is gevestigd kan dit ook via het kantoor van de Wisselbank of via de lokaal aangestelde wisselaar, zodat de diaconieën meteen kunnen beschikken over de tegenwaarde van het ingewisselde geld en niet hoeven te wachten op een antwoord vanuit de Munt of van buiten het gewest.⁷¹⁵

De Staten van Holland verzoeken de generaalmeeesters een concept te maken voor het nieuw uit te vaardigen plakkaat.⁷¹⁶ Het gevraagde concept wordt als nieuw plakkaat op 29 oktober 1707 uitgevaardigd. De diaconieën, maar ook de collecteurs van de aalmoezen en armengelden wordt expliciet opgedragen ‘gebillioneerde, verbodene of ondeugende specien, hetzij van silver, ofte van koper’ buiten het gewest te verzenden of als muntmateriaal aan te bieden. Houden zij zich niet aan deze bepaling, dan lopen ze het risico te worden beboet met 24 gulden voor elke duit of elke gebillioneerde zilveren munt.⁷¹⁷

Deze bepaling in het nieuwe plakkaat doet vermoeden dat een aanzienlijk deel van de slechte koperen duiten circuleert in de omgeving van diaconieën en collecteurs (en vanzelfsprekend ook de uitgevers) van de aalmoezen en armengelden. Vanwege het gebrek aan archivalisch bewijs kan dit vermoeden worden gestaafd, noch ontkend. Het gebrek aan bewijs geldt ook elke andere methode van omwisseling van oude in nieuwe koperen duiten. Wat was nu precies de rol van de stadsbesturen of de stadskassen daarin? Welke rol speelde de Amsterdamse Wisselbank of haar essayeur Grill – tevens de leverancier van de blanco koperen plaatjes – daarin? De antwoorden op deze vragen zijn (nog) niet bekend.⁷¹⁸

De Staten van Holland begrijpen dat handhaving van de door hen uitgevaardigde wetgeving omtrent de circulatie van duiten alleen kan plaatsvinden als er voldoende nieuwe duiten voorhanden zijn. Vooruitlopend op toestemming hebben de generaalmeeesters contact gehad met

Anthonij Grill, die voor ongeveer 11.000 ponden aan koperen duitplaatjes op voorraad heeft liggen. Raden en generaalmeeesters wordt opgedragen de helft van de voorraad van Grill voor f 84: 0: 0 per 100 pond, òf zoveel minder als mogelijk, over te nemen en te laten leveren aan de Munt van Holland te Dordrecht en die van West-Friesland te Enkhuizen.

In een brief van begin oktober 1707 aan zowel de Muntmeesters te Dordrecht en Enkhuizen, Mattheus Sonnemans en Diederik-Jan van Romondt, als aan de respectieve waardijns, Herman van den Honert en Albert Haak, schrijven de generaalmeeesters dat hun afgevaardigde de volgende dag naar Amsterdam zal gaan om met Anthonij Grill af te spreken dat 5.500 pond koperen duitplaatjes zo snel mogelijk naar de Munten wordt verzonden en dat ze ervan uitgaan dat de plaatjes na aflevering meteen tot duiten worden vermund.⁷¹⁹

Uit het met Grill gesloten contract blijkt dat de duitplaatjes 68 à 69 stukken in het mark wegen en niet voor f 84: 0: 0 maar voor f 82:15: 0 per 100 pond worden aangeschaft.⁷²⁰ Raden en generaalmeeesters gaan er vanuit dat de duitplaatjes qua gewicht dichter bij de 68 (3,62 g) dan de 69 stuks (3,57 g) per mark uitkomen. In hun verzoek aan de Staten om een voorstel voor distributie rekenen ze voor dat uit deze 5.500 pond duitplaatjes 374 zakken à tweeduizend duiten ofwel f 12:10: - kunnen worden gemunt. In totaal gaat het hier dus om een bedrag van f 4.675: 0: 0. De nieuwe duiten moeten het jaartal 1707 dragen. Gecommitteerde Raden stellen 1.200 gulden beschikbaar om de muntlonen te betalen.

De generaalmeeesters schatten dat de door hen berekende 748.000 nieuwe koperen duiten niet voldoende zijn om het probleem van de circulatie van vreemde duiten in het gewest Holland en West-Friesland op te lossen. Daarom verzoeken ze al snel de Staten van Holland de andere helft van de 11.000 pond duitplaatjes die Grill nog op voorraad heeft ook te mogen aanschaffen.⁷²¹ Negen dagen later presenteert pensionaris Van den Santheuvel van Dordrecht het advies van de gecommitteerden uit de Statenvergadering ‘tot de examinatie van het rapport van raden en generaalmeeesters’.⁷²² De Statenvergadering gaat akkoord.⁷²³ Essayeur-generaal Johan Emants, die zijn schoonvader Marcellus Bruijnesteijn inmiddels officieel is opgevolgd, krijgt de opdracht naar Amsterdam te gaan en daar de genoemde hoeveelheid duitplaatjes te kopen.⁷²⁴

⁷¹⁴ NA 3.01.04.01-1888. Missive van R&G d.d. 10 augustus 1707.

⁷¹⁵ Op het moment van schrijven van deze studie is drs. Daniële Teeuwen, medewerkster van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam, bezig met een onderzoek naar collectegiften ten behoeve van de armen. Het zou interessant zijn als zij ook aandacht schenkt aan deze kant van de collectes.

⁷¹⁶ NA 1.01.44-16 fol. fol. 339. Resolutie Staten van Holland 17 september 1707.

⁷¹⁷ NA 1.01.44-16 fol. 342 en NA 1.01.44-16 fol. 344v. Concept ampliatio van het plakkaat over de duiten d.d. 20 oktober 1707 en Nadere resolutie van de Staten van Holland omtrent het slaan van de duiten en renovatie van het plakkaat d.d. 29 oktober 1707. Van Gelder Gedrukte muntplakkaaten, nr. 724 + 725.

⁷¹⁸ Hier wordt nogmaals opgemerkt dat verdergaand onderzoek naar de productie en distributie van kleingeld in de overige gewesten zeker gegevens zal opleveren die aanvullend zijn op de kennis die met deze studie over dit onderwerp boven tafel is gekomen.

⁷¹⁹ NA 1.01.44-16 fol. 340v-341. Missive van R&G d.d. 3 oktober 1707.

⁷²⁰ NA 1.01.44-16 fol. 341v. Contract met Anthonij Grill d.d. 7 oktober 1707.

⁷²¹ NA 1.01.44-16 fol. 341v. Rapport van Raden en Generaalmeeesters overgegeven tijdens de vergadering van de Staten van Holland d.d. 20 oktober 1707.

⁷²² NA 3.01.04.01-1888. Extract uit het register der resolutien van de heren Staten van Holland en West-Vrieslant (...) genomen op 17 september 1707. Mr. D van den Santheuvel (1665-1718), pensionaris van Dordrecht 1707-1715, raadsheer van de Hoge Raad 1715-1718.

⁷²³ NA 1.01.44-16 fol. 344v. Resolutie Staten van Holland 29 oktober 1707.

⁷²⁴ NA 1.01.44-16 fol. 346. Commissie op mr. Johan Emants d.d. 31 oktober 1707.

Afb. 29 Mr. Johan Emants (1678-1742), essayeur, scheider en affineur te Den Haag 1704-1707 en essayeur-generaal 1707-1742, door J. Vollevens de Jonge. Collectie Haags Historisch Museum.

Die andere helft van de voorraad van Grill blijkt niet te bestaan uit 5.500 maar uit ‘slechts’ 5.000 pond koperen plaatjes. Evenals het eerste deel worden de duitplaatjes aangeschaft voor *f* 82:15: 0 per 100 pond en op kosten van de leverancier geleverd aan de Munten in Dordrecht en Enkhuizen. Als extra voorwaarde zegt Grill nu toe alle koperen plaatjes die te licht of te zwaar zijn voor de aanschafprijs terug te nemen.⁷²⁵ Ruim een jaar later verzoeken de raden en generaalmeeesters opnieuw om koperen duiten te mogen laten munten en distribueren. Volgens hen is een groot deel van de laatste in circulatie gebrachte nieuwe duiten inmiddels uitgevoerd naar Zeeland, Utrecht en andere delen van de Republiek. De Staten van Holland en West-Friesland nemen de opmerkingen van de generaalmeeesters over de slechte kwaliteit van het kleingeld kennelijk ook nu weer heel serieus. De toestemming opnieuw bij Anthonij Grill duitplaatjes in te kopen wordt binnen een week gegeven.⁷²⁶ Grill blijkt 2.900 à 3.000 pond op voorraad te hebben. Door het ontbreken van archiefmateriaal betreffende de handelsactiviteiten van de familie Grill blijft onduidelijk waarom zij dergelijke hoeveelheden koperen duitplaatjes van het door de Staten van Holland gewenste gewicht op voorraad hebben. Grill schat dat het tot eind mei of begin juni 1709 zal duren voordat een nieuwe hoeveelheid uit Zweden mag worden verwacht.⁷²⁷ De in voorraad liggende partij wordt van Grill overgenomen tegen *f* 78: 0: 0 per 100 pond.

⁷²⁵ NA 1.01.44-16 fol. 346. Contract met Anthonij Grill d.d. 2 november 1707,

⁷²⁶ NA 1.01.44-17 fol. 17-17v en NA 3.01.04.01-1890. Missive van R&G d.d. 15 december 1707 en resolutie van Staten van Holland d.d. 21 december 1708.

⁷²⁷ NA 1.01.44-17 fol. 20; NA 3.01.04.01-1891. Rapport wegens de ingekogte duijtplaten d.d. 15 januari 1709.

In de Spaanse Nederlanden neemt de overheid in de jaren 1709 tot en met 1714 eveneens besluiten op het vlak van de kwaliteit van het kleingeld. Deze maatregelen hebben feitelijk tot gevolg dat de bevolking gaat speculeren op de te verwachte koers van dit fiduciair geld. De hierdoor ontstane situatie zal niet hebben bijgedragen aan het voorkomen van het onttrekken van goed kleingeld aan de Republiek in het algemeen en aan Holland en West-Friesland in het bijzonder.⁷²⁸ Meer detailonderzoek naar de bewegingen van partijen kleingeld tussen de Republiek en de Spaanse Nederlanden, vanaf 1713 Oostenrijkse Nederlanden, is nodig om de precieze gevolgen van de Muntpolitiek van Philips V en landvoogd Maximiliaan Emanuel enerzijds en die van Karel III anderzijds te kunnen bepalen.⁷²⁹

Medio augustus 1710 melden raden en generaalmeeesters in een nieuw overleg over het muntwezen met Gecommitteerde Raden van Holland en West-Friesland dat de eerder bestelde koperen duitplaatjes weinig zullen bijdragen aan het oplossen van het probleem van de circulatie van vreemde en te lichte duiten in het eigen gewest. De tijd is duidelijk nog niet rijp voor een gezamenlijke aanpak. Drie maanden later besluiten de Staten van Holland en West-Friesland om nog eens voor *f* 12.000 aan koperen duitplaatjes te laten munten.⁷³⁰ Het eerste deel van de blanco plaatjes voor deze aanmunting arriveert pas een jaar later, vlak voor Kerst 1711.⁷³¹

De werkzaamheden van raden en generaalmeeesters liggen tussen Kerst en Drie Koningen waarschijnlijk stil, want pas op 7 januari 1712 wordt er een brief gezonden aan Anthonij Grill met de vraag waarom niet de gehele in november 1710 bestelde 15.400 pond is geleverd.⁷³² Grill antwoordt dat de ontregeling van de vaart op Zweden en het verbod aldaar op de uitvoer van koper als oorzaak van de vertraging dienen te worden aangemerkt.⁷³³ Een tweede deel van de bestelde partij arriveert in november 1712 te Amsterdam en het derde en laatste deel ontvangt Grill pas in januari 1713.⁷³⁴

Een van de redenen voor de uitvoer van goede Hollandse duiten wordt duidelijk uit een rapport van generaalmeeester Albert Coenen. Hij meldt begrepen te hebben dat de Hollandse duiten in de Spaanse Nederlanden worden vermont tot Brabantse en Vlaamse oordjes.⁷³⁵ Het bewijs daarvoor zou worden geleverd doordat er exemplaren in omloop zijn waarop de afbeelding van de Hollandse duiten nog duidelijk zichtbaar is. Deze bewering van Coenen kan echter op basis van de openbare

⁷²⁸ Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, 22-23.

⁷²⁹ Ibidem. Zij laten vanaf 1709 op de Munt te Namen grote hoeveelheden oorden slaan die al snel naar Brussel e.o. vloeien in ruil voor goederen of munten van hogere waarde. Juist om die laatsten is het te doen, omdat de koers van deze in de gebieden van Philips V en Maximiliaan Emmanuel 14 procent hoger liggen dan in het gebied van Karel III, terwijl dat verschil er bij de oorden niet is. De door Eddy van Cauwenberghe en Lucie Verachten opgezette *Dataset monetaire geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden, 1493-1789* is daartoe een mogelijk heel goede eerste aanzet, die zeker navolging verdient voor de Noordelijke Nederlanden. Zie www.iisg.nl/hpw en www.geldmuseum.nl.

⁷³⁰ NA 1.01.44-17 fol. 83v. Memorie van R&G aan Staten van Holland d.d. 16 augustus 1710. NA 1.01.44-17 fol. 96. Resolutie Staten van Holland d.d. 19 november 1710.

⁷³¹ NA 1.01.44-17 fol. 130-131. Memorie van raden en generaalmeeesters aan Staten-Generaal d.d. 24 december 1711 en resolutie van dezelfde datum.

⁷³² NA 1.01.44-17 fol. 133. Missive aan A. Grill d.d. 7 januari 1712.

⁷³³ NA 1.01.44-67 fol. 5. Missive van A. Grill d.d. 9 januari 1712, gelezen in de vergadering van 12 januari 1712.

⁷³⁴ NA 1.01.44-67 fol. 19v + 24. Missives van A. Grill gelezen in de vergaderingen van raden en generaalmeeesters d.d. 1 november 1712 en 6 januari 1713.

⁷³⁵ NA 1.01.44-67 fol. 4. Rapport generaalmeeester Coenen d.d. 7 januari 1712. Bedoeld worden hier de oordjes van Philips V 1700-1712, Van Gelder & Hoc nr. 372-3, Van Keymeulen 140.

verzamelingen in Nederland en België niet worden bevestigd.⁷³⁶

De klachten over de 'schaarheid' aan goede duiten blijven aanhouden. Vandaar dat de Staten in november 1713 besluiten nog eens voor *f* 25.000: - aan koperen duitplaatjes te laten inkopen en 'buiten beswaer' van de provinciale schatkist te laten vermunt en in omloop brengen.⁷³⁷ Generaalmeester Albert Coenen en essayeur-generaal Johan Emants krijgen nu de opdracht de onderhandelingen te starten om de nieuwe koperen plaatjes zo spoedig mogelijk uit Zweden te laten komen voor een zodanige prijs dat dit de schatkist van de Staten opnieuw niet zal belasten.⁷³⁸ Tien dagen later rapporteren beiden dat zij de koop gesloten hebben voor 79 5/8 gulden per 100 pond.⁷³⁹ Het betreft een partij van 31.500 pond.⁷⁴⁰ Van deze bestelling duitplaatjes arriveert de eerste serie vaatjes pas in september 1714 te Amsterdam. Het duurt nog tot eind januari 1715 voordat de gehele partij is uitgeleverd.⁷⁴¹

Nog voordat de laatste geleverde partij duitplaatjes is verwerkt blijkt er opnieuw ernstige schaarste aan goede duiten te bestaan. Generaalmeester Coenen rapporteert nu dat hem gemeld is dat veel van de nieuwe Hollandse en Westfriese duiten worden omgewisseld tegen veel lichtere exemplaren geslagen op de Zeeuwse Munt te Middelburg.⁷⁴² Die veel lichtere Zeeuwse exemplaren voldoen aan de specificaties die de Staten van Zeeland hebben opgesteld.

Op advies van raden en generaalmeeesters besluiten Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland toestemming te geven tot de inkoop van nog eens voor *f* 25.000: - aan koperen duitplaatjes. Echter de generaalmeeesters, noch de Gecommitteerde Raden of Staten van Holland bedenken zich dat het probleem van de voortdurende omwisseling van de nieuw vervaardigde duiten tegen 'uitheemse' exemplaren van mindere kwaliteit verholpen zou kunnen worden als de specificaties van de duiten in de gehele Republiek gelijk zijn en als de in- en uitvoer van muntgeld beter gecontroleerd wordt. Vanwege de 'troubles' in het Oostzeegebied zijn er op dat moment geen koperen plaatjes uit Zweden te krijgen. Vandaar dat de generaalmeeesters adviseren de nieuwe partij in Hamburg te bestellen. Zoals eerder is aangetoond, zijn daar handelaren gevestigd die contacten hebben met de exploitanten van de kopermijnen in Hongarije. Gecommitteerde Raden gaan daarmee akkoord.⁷⁴³

De 'honger' naar nieuwe duiten lijkt onstilbaar. Ruim een jaar later verzoeken en krijgen de generaalmeeesters toestemming tot de inkoop van nog eens *f* 40.000: - aan koperen duitplaatjes.⁷⁴⁴ Dat de vraag naar goede duiten zich niet tot Holland en West-Friesland beperkt, blijkt uit het verzoek uit oktober 1719 van de Overijsselse Muntmeester Coenraad Hendrik Cramer aan zijn Hollandse collega Isaac Westerveen om een deel van zijn bestelling van koperen muntplaatjes bij Anthonij Grill te mogen overnemen in ruil voor een latere aflevering van zijn eigen bestelling bij

diezelfde Grill. Cramer heeft van zijn superieuren, de Staten van Gelderland, toestemming gekregen voor de productie van *f* 15.000: - aan nieuwe duiten en daarvoor een bestelling bij Grill geplaatst. Grill kan echter niet direct leveren en Cramer vreest daardoor in de winter onvoldoende of geen werk te hebben en genoodzaakt te zijn de hele zomer uitsluitend duiten te moeten maken.⁷⁴⁵ Cramer heeft niet begrepen dat zijn collega Westerveen niet kan beslissen over dit verzoek. Niet hij maar de generaalmeeesters hebben de bestelling van *f* 40.000: - aan duitplaatjes bij Grill geplaatst en dan ook nog namens de Staten van Holland en niet namens de Muntmeester. Aangezien de nood om nieuwe goede duiten in Holland en West-Friesland nog steeds erg hoog is, sturen de generaalmeeesters het verzoek van Cramer niet door aan de Gecommitteerde Raden. Ook de *f* 40.000: - aan nieuwe duiten blijkt niet genoeg. In maart 1722 besluiten de generaalmeeesters om de Staten te vragen nog eens *f* 30.000: - aan koperen duitplaatjes te mogen inkopen. De toestemming volgt binnen een maand.⁷⁴⁶ Deze laatste bestelling wordt pas in mei 1723 erop bij Grill te Amsterdam geheel afgeleverd.⁷⁴⁷ Hierna zal het ongeveer vijftien jaar duren voordat het weer noodzakelijk is een verzoek te doen tot inkoop van koperen duitplaatjes om daarvan nieuwe Hollandse en Westfriese duiten te munten. Archivalisch bewijs over de precieze werking van de omwisseling van oude in nieuwe duiten ontbreekt. Ditzelfde geldt ook voor de uitvoer van de nieuw geslagen stukken uit het eigen gewest. Het valt dan ook niet te verklaren waarom het lange tijd duurt voordat er weer behoefte is aan nieuw koper geld.

10.2 Hollandse duiten 1707

In het hierboven al aangehaalde eerste contract met Anthonij Grill staat expliciet dat hij tweederde van de hele bestelling, zijnde 3.666 pond, koperen duitplaatjes in 'vatjes en tot sijnen koste' naar de Munt te Dordrecht moet zenden. De koperen plaatjes zijn op een gewicht van 68 tot 69 stuks per mark (3,62-3,57g per stuk) en kosten de Staten *f* 82:15: 0 per 100 pond.⁷⁴⁸ De Dordtse Muntmeester Mattheus Sonnemans krijgt de opdracht de gemunte duiten naar de raden en generaalmeeesters te 's-Gravenhage te zenden in zakken van tweeduizend stuks ofwel *f* 12:10. Deze zullen zelf zorgen voor de distributie naar de steden en dorpen in het zuidelijk deel van het gewest.⁷⁴⁹ Over deze productie en over de distributie ervan is niets bewaard gebleven, zodat daar ook niets anders over gezegd kan worden dan dat 3.666 pond koperen duitplaatjes à 68-69 stuks per mark

⁷³⁶ Vriendelijke mededeling drs. R. VanLaere, Hasselt, prof. dr. J. van Heesch, Penningkabinet Brussel en D. Purmer, Ruurlo.

⁷³⁷ NA 1.01.44-17 fol. 198v. Resolutie Staten van Holland en West-Friesland d.d. 23 november 1713.

⁷³⁸ NA 1.01.44-67 fol. 44. Resolutie Raden en Generaalmeeesters van de munten d.d. 1 december 1713.

⁷³⁹ NA 1.01.44-67 fol. 45. Rapport van de commissie naar Amsterdam gedaan in de vergadering d.d. 11 december 1713.

⁷⁴⁰ NA 1.01.44-17 fol. 224v. Verzoek om een paspoort... d.d. 14 september 1714.

⁷⁴¹ NA 1.01.44-67 fol. 74. Missive van A. Grill gelezen in vergadering van raden en generaalmeeesters d.d. 1 februari 1715.

⁷⁴² NA 1.01.44-67 fol. 70. Mededeling R&G Coenen in de vergadering d.d. 27 november 1714.

⁷⁴³ NA 1.01.44-17 fol. 248v-249. Memorie van R&G d.d. 27 maart en resolutie van Gecommitteerde Raden d.d. 30 maart 1716.

⁷⁴⁴ NA 1.01.44-67 fol. 112v, 114v en 115v; NA 1.01.44-17 fol. 274v. Resoluties R&G d.d. 17 en 22 april, 22 juni en 2 juli 1717.

⁷⁴⁵ NA 1.01.44-40 fol. 79. Missive van 10 oktober 1719.

⁷⁴⁶ NA 1.01.44-67 fol. 227v. Resoluties Staten van Holland d.d. 11 april 1722.

⁷⁴⁷ NA 1.01.44-67 fol. 253. Mededeling A. Grill gelezen in de vergadering van R&G d.d. 10 mei 1723.

⁷⁴⁸ NA 1.01.44-16 fol. 341v. Missive van R&G aan Staten van Holland d.d. 20 oktober 1707.

⁷⁴⁹ NA 1.01.44-16 fol. 340v. Missive van R&G aan Mattheus Sonnemans d.d. 3 oktober 1707, meldt dat hij tweederde van 5.500 pond toegezonden zal krijgen. In het contract met Grill d.d. 7 oktober 1707 [zie onder] wordt expliciet gesproken van 3.666 ponden.

een oplage levert van om en nabij 500.000 stuks.⁷⁵⁰

De tweede helft van de bij Grill nog aanwezige voorraad bestaat uit ‘slechts’ 5.000 pond.

Sonnemans ontvangt daarvan opnieuw tweederde: 3.333 pond. Bij eenzelfde gewicht van de

koperen plaatjes als de eerste partij gaat het hier dus om circa 453.000 stuks.⁷⁵¹

Uit een verzoek van de Mattheus Sonnemans van oktober 1711 blijkt niet alleen dat er nog steeds

problemen bestaan over de betaling voor zijn werkzaamheden aan de duiten van 1702, maar dat er

ook onenigheid is over de betaling voor zijn werkzaamheden aan de duiten van 1707. Het probleem

voor de Dordtse Muntmeester zit in het feit dat zijn verzoeken aan de Gecommitteerde Raden tot

betaling steeds in handen worden gelegd van de raden en generaalseesters, die de

Gecommitteerde Raden daarover telkens negatief adviseren. Uit de bij dit verzoek gevoegde

memorie blijkt dat de Muntmeester een half jaar heeft besteed aan de productie van 16.560 pond

duiten 1707, dat hij deze in 53 vaten en een zak heeft verzonden en dat zijn Munters er 176 paar

stempels voor hebben gebruikt.⁷⁵²

Van deze 16.560 pond duitplaatjes is slechts 6.999 pond terug te vinden in de archieven van raden en

generaalseesters en Gecommitteerde Raden. Ervan uitgaande dat Sonnemans hier de waarheid

meldt kan de oplage van de duiten 1707 gesteld worden op minimaal 2.252.000 stuks.⁷⁵³ Gegevens

betreffende de verdeling over de steden zijn niet gevonden.

Kadertekst 30

Declaratie [van Mattheus Sonnemans] ten laste van de edele mogende heeren Gecommitteerde Raden van de heeren Staeten van Holland en Westvrieslandt⁷⁵⁴

Gemaakt en overgesonden drie en vijftig vaten en

een zak duijten, sijnde samen 16.560 lb aan de heer

assaijeur generaal Emants, mij komt van ijder pondt

1/4 stuiver, is

f 414: 0: 0

Als van den jaere 1707, soo komt mij van ijder stempel

eene gulde

176: 0: 0

voor de vaten scheep te doen

3: 6: 0

voor rijden aan de schuijt

7:19: 0

voor toekuijpen van ijder vadt à 1 st[ui]v[er]

2:13: 0

voor olij volgens rekening ende quitantie

9:13: 0

⁷⁵⁰ NA 1.01.44-16 fol. 341v. Contract met Anthonij Grill d.d. 7 oktober 1707.

⁷⁵¹ NA 1.01.44-16 fol. 346. Contract met Anthonij Grill d.d. 29 oktober.

⁷⁵² NA 1.01.44-17 fol. 127-129. Requeste van Muntmeester Sonnemans aan Gecommitteerde Raden van Holland op 7 oktober 1711 in handen gesteld van R&G en het advies daarop van R&G d.dd. 16 november 1711.

⁷⁵³ Uitgangspunt bij deze berekening is dat de duitplaatjes niet zwaarder hebben gewogen dan 68 stuks per mark.

⁷⁵⁴ NA 1.01.44-17 fol. 128. Requeste van Muntmeester Sonnemans aan Gecommitteerde Raden van Holland op 7 oktober 1711.

	613:11: 0
aan den olij vergeten	0:18: 0
	f 614: 9: 0
Extra is mij toegelegd van ijder pondt 1/4 st[ui]v[er]	207: 0: 0
	f 921: 9: 0

10.3 Hollandse duiten 1708

Medio december 1708 melden raden en generaalseesters van de Munten aan Gecommitteerde

Raden dat zij door de burgemeesters van Leiden, Amsterdam en Rotterdam zijn aangesproken op

het groot gebrek aan goede duiten. Als reden wordt genoemd de uitvoer van recent geslagen

Hollandse duiten naar Zeeland, Utrecht en de overige gebieden van de Republiek, ‘alwaer

genoegsaem geene andere duijten in commercie sijn als de Hollandsche’.⁷⁵⁵

Nog geen week later autoriseren de Gecommitteerde Raden de generaalseesters om bij Anthonij

Grill het nog resterende deel van zijn voorraad duitplaatjes aan te schaffen voor een prijs van 78

gulden per 100 pond, of zoveel minder als mogelijk.⁷⁵⁶ Medio januari 1709 blijkt de hoeveelheid te

gering om over de beide Munthuizen te worden verdeeld.⁷⁵⁷ De 2.900 à 3.000 pond duitplaatjes

worden daarom in hun geheel naar de Munt te Dordrecht verzonden. Mattheus Sonnemans krijgt

de opdracht de koperen plaatjes zo snel mogelijk tot duiten te vermunten.⁷⁵⁸ Gezien het feit dat er

geen Hollandse duiten met het jaartal 1709 bekend zijn, zullen deze plaatjes zeer waarschijnlijk

beslagen zijn met het stempel met jaar 1708.

Bij gelijk gewicht als de vorige leveranties van Grill gaat het hier zeer waarschijnlijk om een oplage

van minimaal 394.400 stuks. Gegevens over de verdeling over de steden ontbreken.

10.4 Hollandse duiten 1710

Half januari 1709 melden de generaalseesters aan de Gecommitteerde Raden dat Anthonij Grill

pas eind mei of begin juni nieuwe duitplaatjes zal kunnen leveren.⁷⁵⁹ De Staten van Holland zijn

zich er kennelijk van bewust dat goede kwaliteit van kleingeld de rust onder de bevolking ten goede

komt, want binnen een maand accorderen zij de inkoop van een nieuwe hoeveelheid koperen

⁷⁵⁵ NA 1.01.44-17 fol. 17. Memorie van R&G aan Gecommitteerde Raden d.d. 15 december 1708.

⁷⁵⁶ NA 1.01.44-17 fol. 21v. Authorisatie d.d. 21 december 1708, naar aanleiding van de memorie van raden en generaalseesters van 15 december 1708. NA 1.01.44-17 fol. 17 + 17v. Resolutie van Gecommitteerde Raden d.d. 16 februari 1709.

⁷⁵⁷ NA 1.01.44-17 fol. 20. Memorie van R&G aan Gecommitteerde Raden van Holland d.d. 15 januari 1709.

⁷⁵⁸ NA 1.01.44-17 fol. 21. Missive van R&G aan Mattheus Sonnemans d.d. 22 januari 1709.

⁷⁵⁹ Remonstrantie R&G in Resoluties Staten van Holland d.d. 17 januari 1709 [gedrukte versie] fol. 31

muntplaatjes. Nu voor een bedrag van *f* 12.000: -.⁷⁶⁰ Uit het door de Staten-Generaal verleende paspoort voor vrije invoer van genoemde partij, groot 16.000 pond, blijkt dat er rekening wordt gehouden met levering vanaf juni 1709.⁷⁶¹ Toch moet de levering nog wel even op zich hebben laten wachten. Ruim een heel jaar later verzoeken raden en generaalmeeesters de gehele partij koperen duitplaatjes naar de Munt te Dordrecht te mogen laten sturen ‘alwaer alles daertoe in gereedheydt was’. Ze verzoeken tevens een uitspraak over het jaartal dat op de nieuwe duiten moet worden geslagen: dat van het jaar 1709 (de opdracht door de Staten van Holland) of van het lopende jaar 1710.⁷⁶²

Waarom de generaalmeeesters hier verzoeken om de partij koperen duitplaatjes geheel naar Dordrecht en niet ook deels naar de Westfrieze Munt te sturen wordt uit hun brief niet duidelijk. Die reden ligt ongetwijfeld in het feit dat de Westfrieze Muntmeester Diederik-Jan van Romondt sinds 4 juni 1709 niet meer heeft gemunt en al sinds medio november van het jaar ervoor met zijn superieuren en de generaalmeeesters redetwist over het gehalte van de door hem tussen 1705 en 1709 geproduceerde schellingen.⁷⁶³ De Westfrieze Munt staat dus stil. Van Romondt heeft juist aangegeven geen volgende termijn als Muntmeester te ambiëren.⁷⁶⁴

Op vrijdag 15 augustus gaan de Staten van Holland ermee akkoord dat de hele partij naar de Munt te Dordrecht gezonden wordt. De nieuwe duiten moeten het jaartal 1710 gaan dragen.⁷⁶⁵ Een dag later behandelen de Statenleden een nieuwe memorie van de generaalmeeesters aan Gecommitteerde Raden waarin zij melden dat zij van verschillende vertegenwoordigers van de voornaamste steden in het gewest te horen hebben gekregen dat goede duiten nog steeds schaars zijn. Om aan de behoefte te kunnen voldoen dient volgens hen nogmaals tenminste *f* 12.000: - aan koperen duitplaatjes te worden aangeschaft en vermund.⁷⁶⁶

Pas op 5 december 1710 spreken generaalmeester Van Wevort van Ossenberg en essayeur-generaal Emants met Anthonij Grill over de nieuwe bestelling, waartoe de Staten hen op 19 november opdracht hebben gegeven.⁷⁶⁷

In de tussentijd corresponderen de generaalmeeesters met de burgemeesters van de stad Utrecht over de door hen eveneens uit Zweden ontvangen koperen duitplaatjes. De Utrechtse bestuurders vragen wat te doen als de kwaliteit van de plaatjes niet helemaal is zoals zij verwacht hadden: ‘vrij wat in eegael (...), sommige te swaer ende sommige te ligt’. De generaalmeeesters adviseren dezelfde methode te volgen als de Staten van Holland, die hun opgedragen hebben de leveranties altijd eerst te Amsterdam te controleren. De generaalmeeesters doen dit door uit elk vaatje zes keer een mark te

wegen, het aantal plaatjes in elk mark te tellen en van resultaat het gemiddelde te berekenen. Uit de correspondentie met de Utrechtse bestuurders wordt verder duidelijk dat de plaatjes voor de Utrechtse Munt inderdaad wat aan de zware kant zijn. Het gewicht komt namelijk uit op 66 47/357 stukken per mark (3,72 g), in plaats van de bestelde 68 stuks (3,62 g).⁷⁶⁸ Als de 60 voor de Munt van Utrecht bestemde vaatjes net als de eerder ontvangen exemplaren 276 pond koperen duitplaatjes bevatten, gaat het hier dus om een productie van ruim 2.190.000 Utrechtse duiten met het jaartal 1710.

10.5 Hollandse duiten 1712

De op 19 november 1710 door de Staten van Holland verordondeerde *f* 12.000: - aan nieuwe duitplaatjes arriveren pas in eind december 1711 in Amsterdam. Op verzoek van raden en generaalmeeesters geven de Staten-Generaal een paspoort af op naam van Anthonij Grill voor de vrije invoer van 23 vaten duitplaatjes.⁷⁶⁹ De vaten wegen elk 276 pond, zodat het hier om een partij gaat van 6.348 pond. Aangezien deze 23 vaten slechts een deel van de bestelde partij is, besluiten de generaalmeeesters eerst bij de leverancier te informeren waar de rest blijft. Grill meldt opnieuw dat de leveranties van koper in ernstige mate worden opgehouden door de Grote Noordse Oorlog (1700-1721), waarin Zweden enerzijds en Rusland, Polen, Denemarken, Saksen, Pruisen en Hannover anderzijds strijden om de hegemonie in de Oostzee.⁷⁷⁰ Pas in februari 1712, als de bestelling compleet is afgeleverd, kunnen de raden en generaalmeeesters het restant van de bestelde duitplaatjes op kwaliteit controleren. Het gemiddelde gewicht van de plaatjes blijkt 67 7/23 stuks per mark te zijn, in plaats van de bij bestelling afgesproken 68 stuks per mark. Het gaat hier om een partij van ruim 854.000 rondellen van 3,66 gram per stuk.⁷⁷¹

Met het argument dat het ‘onmogelijk is deselve soo just te doen maeken dat niet eenig verschil van minder of meerder gedeeltens stucken in den gewigte uitleeveren’ adviseren de generaalmeeesters de Gecommitteerde Raden de partij in haar geheel door te sturen naar de Munt in Dordrecht. De laatsten nemen dit advies over en bepalen tevens dat de duitplaatjes bewerkt moeten worden met stempels met het jaartal 1712.⁷⁷² Raden en generaalmeester geven deze beslissing door aan Mattheus Sonnemans met de opdracht de gemunte duiten te zenden aan de essayeur-generaal te Den Haag, die voor de distributie zal zorgdragen.⁷⁷³ Ook van deze partij zijn geen gegevens betreffende verdeling over de verschillende steden bekend.

⁷⁶⁰ NA 1.01.44-17 fol. 22v. Advies van de commissarissen op't stuk van de munte in Resoluties Staten van Holland d.d. 14 februari 1708 [gedrukte versie] fol. 61. Resolutie Staten van Holland d.d. 16 februari 1709. Resoluties Staten van Holland [gedrukte versie] fol. 77.
⁷⁶¹ NA 1.01.44-17 fol. 63. Paspoort tot het vrij inbrengen van 1600 lb duijtplaten d.d. 7 juni 1709.
⁷⁶² NA 3.01.04.01-1892. Memorie R&G d.d. 19 juni 1710 Resoluties Staten van Holland 22 juni 1710 [gedrukte versie] fol. 259-260.
⁷⁶³ Polak, Munthervorming, deel II bron nr. 218. Volgens de akte van opening van de eerste en enige muntbus van Diederik van Romondt heeft hij schellingen geproduceerd tussen 5 februari 1705 en 24 mei 1709.
⁷⁶⁴ NA 1.01.44-17 fol. 78 en WFA OAE 33 (bergnr. 262). Rapport over het defect in het alloij van de schellingen... d.d. 30 mei 1710 en bericht van afstand d.d. 14 juni 1710.
⁷⁶⁵ Resolutie Staten van Holland d.d. 15 augustus 1710 [gedrukte versie] fol. 314.
⁷⁶⁶ NA 1.01.44-17 fol. 83v; NA 3.01.04.01-1892. Memorie van raden en generaalmeeesters d.d. 16 augustus 1710.
⁷⁶⁷ NA 1.01.44-17 fol. 97. Resolutie Staten van Holland d.d. 19 november 1710 [gedrukte versie] fol. 476. Verbael van R&G Van Wevort van Ossenberg d.d. 8 december 1710.

⁷⁶⁸ NA 1.01.44-17 fol. 82v-83. Missive aan burgemeesteren der stad Utrecht d.d. 16 augustus 1710.
⁷⁶⁹ NA 1.01.44-17 fol. 131. Paspoort tot het vrij inbrengen van een partij koperen duitplaatjes d.d. 24 december 1711.
⁷⁷⁰ NA 1.01.44-67 fol. 5. Missive van Anth. Grill d.d. 9 januari 1712.
⁷⁷¹ NA 1.01.44-67 fol. 7v. Rapport van generaalmeester Coenen van zijn commissie naar Amsterdam, gedaan in de vergadering van R&G d.d. 23 februari 1712.
⁷⁷² NA 1.01.44-17 fol. 135. Resolutie Gecommitteerde Raden d.d. 24 februari 1712.
⁷⁷³ NA 1.01.44-17 fol. 137. Missive aan de Muntmeester tot Dordrecht d.d. 1 maart 1712.

10.6 Hollandse duiten 1713

Eind oktober 1712 meldt Grill dat 28 vaten duitplaatjes spoedig vanuit Zweden te Amsterdam zullen arriveren. Grill moet zijn mededeling echter snel bijstellen. Door ongunstige wind even voorbij de Sont is een schip met vijftien vaten aan boord moeten terugkeren. Raden en generaalmeeesters besluiten met visitatie te wachten tot ook deze vijftien vaten zijn gearriveerd.⁷⁷⁴ Dat is pas in januari van het jaar daarop het geval.⁷⁷⁵

Onder toezicht van gecommiteerde raad Anthonij Repelaer, generaalmeeester Van Wevort van Ossenberg en essayeur-generaal Emants worden uiteindelijk op woensdag 11 januari 1713 vier ‘optrekkingen’ uit elk van de 28 vaatjes gedaan.⁷⁷⁶ De koperen duitplaatjes blijken gemiddeld 2 47/112 stukken per mark te zwaar te zijn. De duitplaatjes hebben dus een gemiddeld gewicht van 3,75 gram. Dit relatief hoge gewicht levert de Staten van Holland over deze hele partij een verlies op van f 234: -. Dit omdat er bij een lager stuks gewicht meer plaatjes zouden zijn geleverd en dus meer duiten gemunt kunnen worden. Met Grill wordt overeengekomen dit verlies te delen.⁷⁷⁷ De Westfriese Munt produceert weer. Vandaar dat Grill wordt opgedragen tweederde van deze partij te zenden aan de Muntmeester te Dordrecht. Sonnemans krijgt ruim 675.700 duitplaatjes toegezonden.⁷⁷⁸

Gecommiteerde Raden besluiten dat de koperen duitplaatjes bestempeld moeten worden met het jaartal 1713.⁷⁷⁹ Het is niet bekend hoe de verdeling over de steden is geweest. Over de afrekening van de productie en distributie van de Hollandse duiten 1713 ontstaat opnieuw een verschil van mening tussen Mattheus Sonnemans en de generaalmeeesters. Het duurt tot juli van dat jaar voordat het geschil wordt opgelost. Hierdoor kan essayeur-generaal Emants zijn afrekening over deze partij dan pas aanbieden aan de heren van de Rekenkamer van Holland.⁷⁸⁰ Vervolgens nemen Gecommiteerde Raden tot februari 1714 de tijd om te besluiten het door raden en generaalmeeesters ingediende verlies op de productie en distributie van duiten van f 827: 6: o goed te keuren. Ontvanger-generaal Cornelis van Aerssen krijgt de opdracht een ordonnantie van dat bedrag aan hen af te geven. Van de op 14 maart 1712 en 23 februari 1713 als voorschot ontvangen f 900: - hoeven de generaalmeeesters nog slechts f 72:14: 0 aan Van Aerssen terug te betalen.⁷⁸¹ Muntmeester Mattheus Sonnemans declareert voor de verwerking van de begin 1713 afgeleverde duitplaatjes het gebruik van 367 ‘muntijzers’ à f 1: -. Essayeur-generaal Emants constateert dat hij ten opzichte van eerdere declaraties naar verhouding 100 muntstempels meer gebruikt dan voor de

partij die hij daarvoor heeft gemunt.⁷⁸² Het extra gebruik van stempels wijt Sonnemans aan het seizoen. In de winter kunnen de ijzeren muntstempels vanwege de kou minder goed worden gehard en gaan daarom minder lang mee. Sonnemans wordt uiteindelijk toegestaan 317 stuks stempels te declareren. De generaalmeeesters adviseren Gecommiteerde Raden de hogere declaratie voor gebruikte olie en turf geheel te honoreren. Het advies wordt in zijn geheel overgenomen.⁷⁸³

10.7 Hollandse duiten 1714

Eind juli 1713 rapporteert generaalmeeester Van Wevort van Ossenberg dat hem weer klachten ter oren zijn gekomen over de ‘schaersheid der duijten’. De generaalmeeesters spreken met elkaar af bij volgende klachten over het gebrek aan goede duiten, als die mochten binnenkomen, te adviseren dit onderwerp op de agenda van de eerstkomende vergadering van de Staten te zetten.⁷⁸⁴ Blijkbaar hebben de opmerkingen van de generaalmeeesters aan het adres van de Gecommiteerde Raden of de raadpensionaris onvoldoende effect. Vandaar dat ze dit onderwerp nu via deze weg onder de aandacht van de Statenvergadering zelf willen brengen. Op voorstel van pensionaris van Dordrecht Van den Santheuvel en de gedeputeerden van Haarlem, Delft en Leiden wordt aan de generaalmeeesters in de vergadering van de Provinciale Staten van oktober 1713 verzocht een memorie op te stellen om opnieuw een ‘toereikende somme van duijten te doen munten’. De memorie wordt twee weken later aangeboden.⁷⁸⁵ Vervolgens duurt het nog bijna drie weken voordat deze in de Statenvergadering wordt besproken. De generaalmeeesters krijgen toestemming om voor een bedrag van 25.000 gulden aan Zweedse koperen duitplaatjes in te kopen. De bestuurders van het gewest blijven zuinig, want ook nu wordt gesteld dat de prijs van de blanco muntplaatjes zodanig moet zijn dat de nieuwe duiten buiten schade van het gewest kunnen worden geproduceerd en gedistribueerd.⁷⁸⁶ Alle kosten voor de productie en het in circulatie brengen van de nieuwe duiten moeten kunnen worden betaald uit de marge die zit tussen de prijs van inkoop van de blanco muntplaatjes (op gewicht) en de levering aan de stadskassen van de nieuw gemunte duiten (in waarde: 1/8 stuiver). Dit betekent dat wanneer de prijs van het muntmateriaal hoger is dan voorheen, het gewicht van de plaatjes lager moet zijn. Dit om voldoende marge te houden om de kosten voor productie en distributie te dekken.

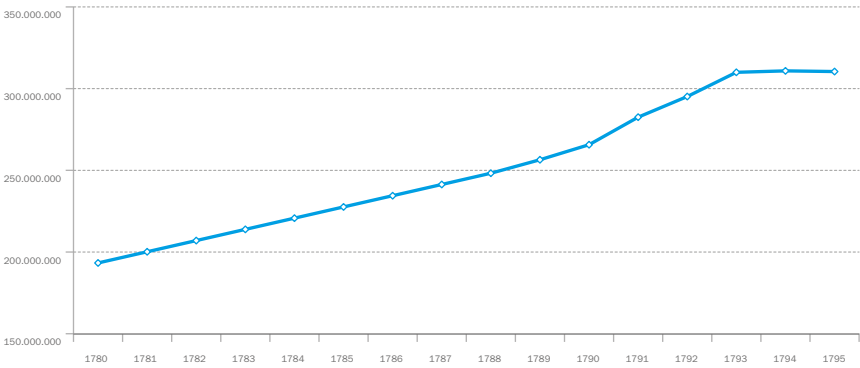
Generaalmeeester Coenen en essayeur-generaal Emants krijgen op 1 december 1713 de opdracht om te Amsterdam een contract te sluiten voor de snelste levering van duitplaatjes uit Zweden. Uit het rapport van hun commissie blijkt dat zij op 4 december met Anthonij Grill de levering van de

774 NA 1.01.44-67 fol. 19v + 20. Missives van Anthoni Grill gelezen in de vergaderingen van R&G van 1 en 11 november 1712.
775 NA 1.01.44-67 fol. 24. Missive van Anthoni Grill gelezen in de vergaderingen van R&G van 6 januari 1713.
776 Anthony Hugoszoon Repelaer (1649-1725), lid Oudraad van Dordrecht 1681-1725, gecommiteerde Admiraliteit op de Maze 1694-1697, 1700-1703, gecommiteerde raad van Holland in het Zuiderkwartier 1708-1709, 1710-1712, 1712-1715.
777 NA 1.01.44-67 fol. 25. Rapport (...) tot het visteren der duijtplaten d.d. 16 januari 1713.
778 NA 1.01.44-17 fol. 180v. Missive R&G d.d. 6 februari 1713.
779 NA 1.01.44-17 fol. 181. Resolutie Gecommiteerde Raden d.d. 9 februari 1713.
780 NA 1.01.44-67 fol. 39. Rekening der duiten is gepresenteerd in de vergadering van R&G d.d. 22 juli 1713, De rekening zelf is niet teruggevonden in de archieven van de Muntkamer, Gecommiteerde Raden en de Grafelijkheids Rekenkamer.
781 NA 1.01.44-17 fol. 201. Resolutie Gecommiteerde Raden d.d. 12 februari 1714.

782 NA 1.01.44-67 fol. 75. Rapport van de Essayeur-Generaal in de vergadering van R&G d.d. 6 mei 1715.
783 NA 1.01.44-17 fol. 235v. Missive van R&G aan Mattheus Sonnemans d.d. 10 mei 1715.
784 NA 1.01.44-67 fol. 39. Vergadering R&G 27 juli 1713.
785 NA 1.01.44-67 fol. 42v. Verslag van R&G Coenen in de vergadering d.d. 19 oktober 1713.
786 NA 1.01.44-17 fol. 198v. Memorie aan Staten van Holland d.d. 3 november 1713. NA 3.01.04.01-1895. Resolutie Staten van Holland d.d. 23 november 1713.

duitplaatjes tegen een prijs van 79 5/8 gulden per 100 pond zijn overeengekomen.⁷⁸⁷ De Staten van Holland besluiten bij speciale resolutie dat het gewicht van de duitplaatjes mag worden verlaagd naar 72 à 73 stuks per mark. Dit maakt dat de Hollandse en Westfriese duiten van nu af tussen de 3,36 en 3,42 gram mogen wegen en dat er dus ‘goede duiten’ van een aanmerkelijk lager gewicht gaan circuleren.⁷⁸⁸

In deze besluitvorming speelt ongetwijfeld mee dat de Republiek, met Holland als haar grootste financier, na drie oorlogen met Frankrijk, bijna failliet is. Niet in de laatste plaats vanwege het steeds groter wordende aandeel van Holland in de dekking van de oorlogskosten: eenderde bij de oorlog van 1672-1678, eenzevende bij de Negenjarige Oorlog (1688-1697) en eenderde bij de Spaanse Successieoorlog (1702-1714). Aangezien aan de inkomstenkant van het gewest de gewone belastingen in die periode nauwelijks zijn verhoogd, is de opbrengst uit belastingen in 1715 lager dan de rentelast op de schuld: 11,1 miljoen gulden tegen 12,5 miljoen gulden.⁷⁸⁹ Dormans toont aan dat de schuld van Holland in de periode 1700 tot en met 1715 oploopt van f 193.319.000 tot f 310.455.000, een stijging van maar liefst 161 procent.⁷⁹⁰

Grafiek 22. Het oplopen van de schulden van Holland 1700-1715 op basis van Dormans, *Het Tekort*, 80-81, tabel 3.1.8.

Liesker meldt dat het Zuiderkwartier wat betreft de gewestelijke financiën verreweg het belangrijkste kwartier van Holland is. Het neemt aanvankelijk 80 procent van de uitgaven van het gewest voor zijn rekening, later zelfs 90 procent.⁷⁹¹

⁷⁸⁷ NA 1.01.44-67 fol. 45. Rapport gedaan in de vergadering van R&G 11 december 1713.
⁷⁸⁸ NA 3.01.04.01-147. Resolutie Staten van Holland en West-Friesland d.d. 6 december 1713.
⁷⁸⁹ Liesker, *Tot zinkens toe bezwaard*.
⁷⁹⁰ Dormans, *Het Tekort*, 80-81 Tabel 3.18.
⁷⁹¹ Liesker, *Tot zinkens toe bezwaard*.

Zoals al eerder genoemd, is er in de wintermaanden door de ruwe weersomstandigheden doorgaans nauwelijks of geen transport over zee vanuit Zweden mogelijk. Het duurt dan ook tot maart 1714 dat Anthonij Grill de generaalmeesters meldt dat de bestelde koperen duitplaatjes bijna allemaal gereed zijn, maar dat het transport over zee zo onzeker is dat hij nog geen datum van aankomst kan noemen.⁷⁹²

Bijna week later meldt essayeur-generaal Emants dat er opnieuw bericht uit Stockholm is gekomen. De productie van de duitplaatjes stakt, ditmaal omdat er door de geringe sneeuwval in de wintermaanden te weinig smeltwater in de rivier stroomt om de machines voor het vervaardigen van de koperen plaatjes aan te drijven. Verwacht wordt dat de productie van de bestelde partij dat jaar niet meer zal kunnen worden voltooid.⁷⁹³ Zo erg is het uiteindelijk niet. In september 1714 geven de Staten-Generaal een paspoort af om Anthonij Grill 31.500 pond aan duitplaatjes uit Zweden te kunnen laten invoeren. Dit is de hoeveelheid die de generaalmeesters in november 1713 met hem hebben afgesproken voor de door de Staten van Holland en West-Friesland toegestane bedrag van f 25.000: -.⁷⁹⁴

De eerste levering arriveert diezelfde maand in Amsterdam en bestaat uit 5.560 pond duitplaatjes. De plaatjes zijn aan de zware kant, nu 2 2/3 stuks per mark boven de verordonneerde lagere voet. Het verschil in gewicht per stuk met de eerder geproduceerde duiten is dus uiteindelijk niet groot. Op advies van raden en generaalmeesters worden de plaatjes geaccepteerd op voorwaarde dat Grill de extra kosten geheel voor zijn rekening neemt en het gewest zonder financiële schade de nieuwe duiten in circulatie kan brengen. Besloten wordt de duitplaatjes te voorzien van het stempel met het jaartal 1714.⁷⁹⁵ Eind november 1714 volgt een tweede leverantie uit Zweden. Ditmaal gaat het om veertig vaten met in totaal 11.040 pond koperen plaatjes. De rondellen wegen 2 1/2 stuk per mark te zwaar, maar worden opnieuw geaccepteerd. De gehele partij wordt gezonden naar de Munt te Dordrecht.⁷⁹⁶

10.8 Hollandse duiten 1715

Van de in november 1713 bestelde 31.500 pond duitplaatjes, komen eind januari 1715 37 vaatjes, ofwel eenderde deel, te Amsterdam aan. Bij de visitatie blijkt dat de rondellen in deze partij gemiddeld ongeveer 2 1/2 stuk per mark te zwaar zijn. Vanwege de ‘schaersheidt’ aan goede duiten worden de plaatjes toch geaccepteerd en alle doorgezonden naar de Munt te Dordrecht.⁷⁹⁷ Verderop in deze studie wordt duidelijk wat hiervan de reden is.⁷⁹⁸ Ervan uitgaande dat de blanco ronde

⁷⁹² NA 1.01.44-67 fol. 54. Missive van Anthonij Grill gelezen in de vergadering van R&G d.d. 23 maart 1714.
⁷⁹³ NA 1.01.44-67 fol. 55v. Bericht van Essayeur-generaal Emants in de vergadering van R&G d.d. 27 maart 1714.
⁷⁹⁴ NA 1.01.44-17 fol. 224v. Memorie van R&G aan Staten-Generaal d.d. 14 september 1714.
⁷⁹⁵ NA 1.01.44-17 fol. 227 en 227v. Resolutie Staten van Holland d.d. 8 november 1714, op advies van R&G d.d. 26 september 1714.
⁷⁹⁶ NA 1.01.44-17 fol. 228. Resolutie Gecommitteerde Raden d.d. 29 november 1714.
⁷⁹⁷ NA 1.01.44-67 fol. 74. Rapport van visitatie d.d. 11 februari 1715.
⁷⁹⁸ Zie hoofdstuk 10.15 in dit deel van deze publicatie.

plaatjes nu gemiddeld 70 tot 71 stuks per mark wegen, komt deze partij tot een geschatte oplage van ruim 1.450.000 stuks. De schade voor het gewest, veroorzaakt door de te zware duitplaatjes, wordt door de essayeur-generaal berekend op ongeveer f 1.090: -.⁷⁹⁹ Wanneer de blanco duitplaatjes wel op het afgesproken gewicht waren geproduceerd, zouden er bijna 175.000 meer nieuwe duiten in circulatie kunnen zijn gebracht. Net zoals eerder moet leverancier Anthonij Grill de schade dragen.⁸⁰⁰ Ook van deze productie is geen verdeellijst beschikbaar, zodat niet bekend is welke hoeveelheden duiten naar de verschillende steden zijn gezonden.

10.9 Hollandse duiten 1716

De in december 1713 bestelde en in 1714 en 1715 gemunte 31.500 pond duitplaatjes komen volgens de eindafrekening van raden en generaalmeesters uit op een gemiddeld gewicht van 69 stuks in het mark. Dit betekent dat er in deze jaren ongeveer 4.347.000 stuks zijn vermuunt en in circulatie gebracht. Toch blijkt ook dit extra aantal onvoldoende om de omloop van slechte duiten tegen te gaan. Al in januari 1716 wordt vanwege de ‘nogh continuerende schaersheijd aen duijten in dese provincie’ door de generaalmeesters besloten bij Anthonij Grill te informeren voor welke prijs hij nieuwe duitplaatjes kan leveren.⁸⁰¹ Tegen eind maart wordt duidelijk dat vanwege de ‘troubles in ’t noorden’ van Europa het niet mogelijk is vanuit Zweden nieuwe duitplaatjes te laten komen. Vanuit Hamburg, waar metaalhandelaren actief zijn die connecties hebben met de kopermijnen in Hongarije, kan wel worden geleverd, maar dan tegen de veel hogere prijs van 82 gulden per 100 pond. De Statenvergadering blijft bij de eis dat de provinciale schatkist niet onnodig wordt belast voor het in circulatie brengen van nieuwe duiten. Daarom adviseren de generaalmeesters het gewicht van de duiten te verlagen tot 74 à 75 stukken per mark.⁸⁰² De generaalmeesters wordt opgedragen f 25.000: - aan duitplaatjes in te kopen. Het gewicht wordt gesteld op 75 à 76 stuks per mark. Duidelijk is dat de Staten geen enkel financieel risico willen lopen met de nieuwe uitgifte van koperen duiten.⁸⁰³ Half april 1716 krijgt essayeur-generaal Emants de opdracht om 30 à 31.000 pond ‘goed gaer ende gesmedig’ roodkoperen duitplaatjes, ‘sonder baerden of braemen’ bij Anthonij Grill te bestellen.⁸⁰⁴ Hij weet bij Grill nog een gulden korting op de prijs per 100 pond te bedingen.⁸⁰⁵ De levering bestaat weer uit ongeveer 31.500 pond. De eerste tien vaten, elk met een gewicht van 700 pond, arriveren in juli 1716.⁸⁰⁶ Daarna stagneert de leverantie vanuit Hamburg. Als oorzaak wordt genoemd de

‘continuerende contrarie winden’, waardoor de schepen uit Hamburg Amsterdam niet kunnen bereiken. De 7.000 pond van de levering in juli moeten bij Grill in zijn opslag zijn gebleven, want in september rapporteert generaalmeester Coenen dat hij te Amsterdam, geassisteerd door essayeur-generaal Emants, 32 vaten duitplaatjes heeft gecontroleerd en dat deze qua gewicht uitkomen op 75 3/4 stukken per mark.⁸⁰⁷ Ongeveer tweederde van deze partij, 13.662 pond, wordt gestuurd naar Isaac Westerveen, de nieuwe Muntmeester te Dordrecht.⁸⁰⁸ De generaalmeesters hebben berekend dat deze partij f 12.936 aan nieuwe duiten zal opleveren. Ten behoeve van een zo goed mogelijke distributie krijgt Westerveen een verzendinstructie toegezonden (zie kadertekst 31).⁸⁰⁹

Kadertekst 31

‘Lijst der distributie ende versendinge van 13.662 ponden duijten van 1716 tot 151 1/2 stuk: in ’t pond large, maekende in geld 12.936 gulden.

Aen Dordrecht	1.000 gulden
Haerlem	1.500
Delft	900
Leijden	2.000
Amsterdam	400
Gouda	800
Rotterdam	2.000
Gorinchem	800
Schiedam	400
Schoonhove	400
Brielle	400
’s-Gravenhage	2336
	12.936 gulden’

Westerveen heeft dus tenminste 2.069.760 duiten met het jaartal 1716 geproduceerd en in circulatie gebracht. Opvallend in deze opgave is het geringe aantal duiten dat Muntmeester Westerveen naar Amsterdam dient te sturen. Amsterdam is vanuit Medemblik gemakkelijker, sneller en dus waarschijnlijk ook goedkoper te bereiken dat vanuit Dordrecht. Dus kunnen de nieuwe duiten voor

799 NA 1.01.44-67 fol. 76. Rapport van Essayeur-generaal Emants in de vergadering van R&G d.d. 7 mei 1715.

800 NA 1.01.44-17 fol. 247. Resolutie Gecommitteerde Raden d.d. 13 december 1715.

801 NA 1.01.44-67 fol. 84v. Vergadering R&G d.d. 20 januari 1716.

802 NA 1.01.44-17 fol. 248v; NA 3.01.04.01-1898. Memorie R&G aan Staten van Holland d.d. 27 maart 1716.

803 NA 1.01.44-17 fol. 249. Resolutie Gecommitteerde Raden d.d. 30 maart 1716.

804 NA 1.01.44-17 fol. 249-249v. Commissie voor den Essayeur-Generael Emants d.d. 15 april 1716.

805 NA 1.01.44-67 fol. 89v. Rapport van de Essayeur-generaal over zijn commissie, gepresenteerd in de vergadering R&G d.d. 24 april 1716.

806 NA 1.01.44-17 fol. 251 en NA 1.01.44-67 fol. 93. Memorie van R&G aan Staten-Generaal met verzoek om een paspoort d.d. 29 april, en missive van Anthonij Grill gelezen in de vergadering van R&G d.d. 22 juli 1716.

807 NA 1.01.44-67 fol. 96. Rapport gedaan in de vergadering R&G 24 september 1716.

808 Instructieboek van raden en generaalmeesters fol. 32v, 33r, 34r, 34v en 35v. Isaac Westerveen wordt aangesteld als Muntmeester te Dordrecht bij resolutie van de Staten van Holland d.d. 26 juli 1715. Op 16 oktober van dat jaar legt hij de eed op zijn instructie af in handen van raden en generaalmeesters en zet als bewijs daarvan zijn handtekening in hun Instructieboek. Hij herhaalt zijn eed op 12 augustus 1717, 17 april 1720, 21 september 1723, 15 mei 1718 en 24 mei 1730.

809 NA 1.01.44-17 fol. 253v. Missive van R&G aan Muntmeester Westerveen d.d. 26 september 1716.

Amsterdam beter worden geleverd vanuit Medemblik dan vanuit Dordrecht.

De Hamburgse duitplaatjes blijken echter niet van dezelfde kwaliteit te zijn als de Zweedse. Westerveen klaagt over een harde ‘schors’ op de muntplaatjes, die ontstaan is bij het gloeien ervan waardoor deze niet direct naar behoren kunnen worden gemunt. Die hardheid is ook oorzaak van het breken van veel stempels. Als oplossing voor dit probleem heeft de Muntmeester zijn personeel opgedragen de plaatjes schoon te maken en te schuren. Westerveen wordt daarvoor één procent, dus 1 gulden per 100 gulden aan afgeleverde duiten, toegezegd.⁸¹⁰ Geen ruime betaling dus voor het vele werk dat hiermee is gemoeid.

Eind november 1716 dringen raden en generaalmeeesters opnieuw bij Isaac Westerveen aan om de duiten zo snel mogelijk af te leveren. De Dordtse Muntmeester antwoordt enkele dagen later dat zijn mensen dag en nacht bezig zijn met de productie van duiten, dat hij op dat moment zo’n 3.000 pond gereed heeft liggen en dat hij op de eerstkomende zaterdag 900 pond aan duiten zal zenden naar Delft en op de dinsdag daarna 1.500 pond naar Haarlem. Verder beklaagt de Muntmeester zich erover dat hij de duiten uitsluitend met de schroefpers mag maken en niet, zoals andere Muntmeesters met de hamer. Blijkbaar gaat de productie met de hamer sneller dan met de schroefpers. Raden en generaalmeeesters gaan in hun antwoord niet in op deze laatste opmerking van de Muntmeester. Wel stellen ze dat de vraag naar nieuwe duiten in Rotterdam zo hoog is, dat de levering aan die stad voorrang moet hebben boven die aan de andere steden.⁸¹¹

10.10 Hollandse duiten 1717

In januari 1717 bericht de essayeur-generaal de aankomst te Amsterdam van twaalf vaatjes duitplaatjes. Tegelijk meldt hij dat de 1.300 à 1.400 pond die nu nog aan de laatste bestelling ontbreekt volgens de leverancier binnenkort mag worden verwacht.⁸¹² Zo’n tweeëneenhalve maand later volgt een partij van 15.000 pond, waarvan bij controle het gewicht der plaatjes 75 115/119 stukken in het mark, dus gemiddeld 3,24 gram per stuk, blijkt te zijn.⁸¹³ De Munt van Holland krijgt van deze partij tweederde ofwel 10.000 pond te vermunt. De Muntmeester ontvangt ook nu weer een lijst voor de distributie van de nieuwe Dordtse duiten (zie kadertekst 32).

Kadertekst 32

‘Leijste van distributie der duijten aen den Muntm[eeste]r Westerveen in den Hage sijnde overhandigd op den 1ste meij.⁸¹⁴

Dordrecht de somme van	500 guld[en]
Haerlem	750
Delft	450
Leijden	1.000
Amsterdam	2.500
Gouda	400
Rotterdam	1.000
Gorinchem	400
Schiedam	200
Schoonhoven	200
Brielle	200
Alkmaer	300
Hoorn	250
Enchuijsen	250
Edam	100
Monnickendam	100
Medemblik	150
Purmerende	100
’s Gravenhage	590
	9.440 gulden’

Wederom opvallend is de hoeveelheid duiten dat wordt toegewezen aan Amsterdam en het relatief veel kleinere aantal dat bestemd is voor Rotterdam. Opmerkelijk zijn ook de verzendingen aan de steden in het Noorderkwartier. Verderop wordt duidelijk dat het derde deel van de 15.000 pond duitplaatjes, dat aan de Westfrieze Munt wordt gezonden, een bijzondere bestemming krijgt.⁸¹⁵ De oplage van de Hollandse duit 1717 kan bepaald worden op tenminste 1.510.400 stuks. Generaalmeester Van Wevort van Ossenberg meldt te zijn aangesproken door de gezellen van de Munt te Dordrecht op het feit dat in 1702 hun loon voor de productie van duiten was bepaald op een stuksgewicht van 68 à 69 het mark. Nu het gewicht is verlaagd naar 75 à 76 stukken per mark is het volgens de gezellen de hoogste tijd het muntloon naar boven aan te passen. Ze hebben nu per slot van rekening meer werk aan het vermunt van een mark duitplaatjes. Van Wevort van Ossenberg stelt de gezellen te hebben gewezen op het feit dat de raden en generaalmeeesters van de Munten niet

810 NA 1.01.44-17 fol. 294v en -67 fol. 96v. Resolutie Gecommitteerde Raden d.d. 20 oktober 1716 en mededeling van de essayeur-generaal gedaan in vergadering van R&G d.d. 21 oktober 1716.

811 NA 1.01.44-17 fol. 259-259v. Missive van R&G d.d. 24 november 1716 en antwoord van Muntmeester Westerveen d.d. 26 november 1716.

812 NA 1.01.44-67 fol. 103v. Rapport essayeur-generaal in de vergadering R&G d.d. 22 januari 1717.

813 NA 1.01.44-67 fol. 112v. Rapportage gedaan in vergaderingen R&G d.d. 17 april 1717.

814 NA 1.01.44-17 fol. 273v. Notulen van de vergadering R&G 1 mei 1717.

815 Zie hoofdstuk 10.17 in dit deel van deze publicatie.

over dit onderwerp beslissen. Hij helpt hen een schriftelijk verzoek op te stellen aan de Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier voor aanpassing van hun loon.⁸¹⁶ Voor zover uit het archief van Gecommitteerde Raden en van de generaalmeeesters blijkt geven de eersten geen reactie op het verzoek van de gezellen. Hun loon per mark zal dus hetzelfde zijn gebleven.

10.11 Hollandse duiten 1720

De in 1716 en 1717 gemunte duiten blijken toch niet voldoende te zijn geweest om het tekort aan goede duiten binnen het gewest Holland en West-Friesland te niet te doen. Vandaar dat raden en generaalmeeesters de Staten van Holland in april 1717 voorstellen om via Anthonij Grill voor *f* 40.000: - duitplaatjes te Zweden te bestellen op een gewicht van 75 à 76 stuks per mark. De terugkeer naar Zweedse duitplaatjes beargumenteren de generaalmeeesters met de opmerking dat deze ‘veel cierlijker ende beter zijn’ dan de Hamburgse.⁸¹⁷ Begin juli krijgen de generaalmeeesters de toestemming de voorgestelde hoeveelheid voor een prijs van maximaal 81 gulden per 100 pond in te kopen.⁸¹⁸ Grill blijkt echter de opdracht voor de genoemde prijs niet te willen accepteren zonder de garantie per deellevering betaald te krijgen en niet zoals voorheen het geval is geweest pas nadat de gehele partij is vermont en omgewisseld. Raden en generaalmeeesters verzoeken daarop de Staten van Holland een voorschot van *f* 10.000: -. Overleg over dit verzoek met burgemeester Van den Honert van Dordrecht levert niet meteen het gewenste resultaat op, zodat de opdracht aan Grill even wordt uitgesteld.

Eind oktober blijkt de belasting op de uitvoer van koper in Zweden zodanig te zijn gestegen, dat de duitplaatjes niet onder de *f* 100: - per 100 pond kunnen worden aangeschaft.⁸¹⁹ Zonder extreme verlaging van het gewicht per stuk zullen de duiten dus niet zonder ‘schade’ voor de Staten van Holland in circulatie kunnen worden gebracht. Na een bezoek aan Amsterdam weet Emants echter te melden dat Daniel Mits koperen duitplaatjes kan leveren voor *f* 89: - per 100 pond, echter op de voorwaarden dat hij ze op zijn kosten niet verder hoeft te verzenden dan Amsterdam en dat hij bij elke leverantie van *f* 10.000: - aan plaatjes betaald krijgt. Het koper van deze plaatjes komt uit Hongarije en kan via Hamburg in tien à twaalf weken na bestelling worden geleverd.⁸²⁰

De Amsterdamse handelaar Slicher vraagt *f* 87:10: 0 per 100 pond voor koperen duitplaatjes uit waarschijnlijk dezelfde contreien.⁸²¹ De prijs blijft echter te hoog om nieuwe duiten zonder kosten voor het gewest in circulatie te brengen. De opdracht wordt dan ook niet versterkt.

Pas begin juli 1719 komt het onderwerp officieel weer ter sprake. Essayeur-generaal Emants wordt

opnieuw opgedragen te Amsterdam te informeren naar de prijs van het koper. Uit zijn rapport blijkt dat Anthonij Grill vasthoudt aan zijn voorwaarden bij elke levering ter waarde van *f* 10.000: - betaald te krijgen.⁸²² Raden en generaalmeeesters gaan akkoord omdat de prijs weer terug is op het niveau van 81 gulden per 100 pond. De Gecommitteerde Raden leveren inderdaad via een ordonnantie op de ontvanger-generaal de door Grill verlangde *f* 10.000: - voor de betaling van de eerste leverantie duitplaatjes.⁸²³ De overige betalingen aan Grill zullen, net als voorheen, gedaan worden van het geld dat binnen komt uit de opbrengt van de distributie van de nieuwe duiten. De rondellen uit de eerste levering van 88 vaatjes blijken nog geen 73 1/2 stuks per mark te wegen (3,35 gram) en zijn dus opnieuw iets te zwaar ten opzichte van het bij bestelling afgesproken gewicht. Om de schade die daaruit voor het gewest ontstaat zoveel mogelijk te beperken, wordt met Grill overeengekomen dat de plaatjes van het volgende deel van de leverantie lichter zullen zijn.⁸²⁴ Uit de door raden en generaalmeeesters in februari 1720 verzonden distributielijst blijkt hoe de te Dordrecht vervaardigde nieuwe duiten met jaartal 1720 onder de steden moeten worden verdeeld (zie kadertekst 33). De oplage van de in 1720 te Dordrecht geslagen koperen duiten bedraagt tenminste 2.368.000 stuks.

Kadertekst 33

Distributielijst ⁸²⁵	
Dordrecht	<i>f</i> 1.100: -
Haarlem	1.600: -
Delft	1.000: -
Leiden	2.200: -
Amsterdam	2.000: -
Gouda	800: -
Rotterdam	2.200: -
Gorinchem	800: -
Schiedam	500: -
Schoonhoven	500: -
Brielle	500: -
's-Gravenhage	1.600: -
	<i>f</i> 14.800: -

816 NA 1.01.44-67 fol. 103v. Vergadering R&G 26 januari 1717.

817 NA 1.01.44-17 fol. 272v. Memorie R&G aan Staten van Holland d.d. 22 april 1717.

818 NA 1.01.44-17 fol. 274v. Resolutie Staten van Holland d.d. 2 juli 1717.

819 NA 1.01.44-67 fol. 124v. Mededeling van Essayeur-generaal Emants in de vergadering van R&G d.d. 30 oktober 1717.

820 NA 1.01.44-67 fol. 125. Rapport Essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 17 december 1717.

821 NA 1.01.44-67 fol. 132v. Vergadering R&G d.d. 15 februari 1718.

822 NA 1.01.44-67 fol. 166v. Rapport essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 17 juli 1719.

823 NA 1.01.44-18 fol. 33v-034v. Missive van R&G met verzoek om ordonnantie van fol. 10.000 op de Ontvanger-Generaal d.d. 27 juli 1719. De feitelijke afgifte van de ordonnantie geschiedt pas op 21 december 1719.

824 NA 1.01.44-67 fol. 179v. Rapport van R&G De Raedt en essayeur-generaal Emants in de vergadering van R&G d.d. 27 december 1719.

825 NA 1.01.44-18 fol. 67. 'Distributie van ontrent 24.288 lb Zweedsche diijtplaten tot ontrent 146¼ stuks in 't lb.' d.d. 9 februari 1720.

10.12 Hollandse duiten 1721

In augustus 1720 arriveren nog negentig vaten à 276 pond te Amsterdam, het tweede en tevens grootste deel van de in 1719 bestelde duitplaatjes. Uit de visitatie blijkt dat de producenten in Zweden zich inderdaad hebben gehouden aan de afspraak met Grill om de plaatjes van dit deel van de leverantie wat lichter te maken. De rondellen uit deze partij wegen gemiddeld 76 1/2 stuks per mark (3,22 gram per stuk).⁸²⁶

De Munt te Dordrecht krijgt weer het gebruikelijke tweederde deel, zestig vaten rondellen, toegezonden die tot ontevredenheid van de generaalmeeesters niet direct worden vermunt. Muntmeester Isaac Westerveen heeft namelijk een opdracht voor aanmunting van payment van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) aangenomen, die hij eerst wil afwerken.⁸²⁷ Pol laat in zijn onderzoek *Tot gerieff van India. Geldexport door de VOC en de muntproduktie in Nederland 1720-1740* zien dat het hier gaat om een productie van schellingen en dubbele stuivers. Volgens ditzelfde onderzoek produceert Westerveen in 1720 ook nog gouden dukaten voor uitvoer naar de Oost.⁸²⁸ Het zijn precies die denominaties die generaalmeeester Van Wevort van Ossenberg bij zijn visitatie van de Munt in dat jaar in bewerking ziet.⁸²⁹

Als argument voor zijn uitstel van de start van de productie van de duiten voert Westerveen verder aan dat hij geen stempels op voorraad heeft en dat stempelsnijder Drappentier niet tegelijkertijd stempels voor zilver kleingeld en voor duiten kan leveren. Bovendien, zo meldt de Muntmeester, beschikt de Munt over onvoldoende personeel om dag en nacht te kunnen werken.⁸³⁰ Pogingen van raden en generaalmeeesters om via de Dordtse pensionaris Visscher of via burgemeester Brandlaer de Muntmeester te bewegen voorrang te geven aan de aanmunting van de Hollandse duiten, hebben geen succes.⁸³¹ Uit een mededeling van generaalmeeester Van Wevort van Ossenberg blijkt dat Westerveen medio november 1720 begint met de verwerking van de laatste zending duitplaatjes en dat verwacht mag worden dat het Muntpersoneel zich nog voor Kerstmis geheel op de productie van de nieuwe duiten zal richten.⁸³²

De distributielijst van februari 1720 moet met de eerste zending duitplaatjes van dat jaar helemaal afgehandeld kunnen zijn. Een nieuwe lijst of enige andere instructie over de verwerking van deze tweede zending is niet overgeleverd. Vanwege het late tijdstip waarop aan de productie van de duiten is begonnen zullen de rondellen zeer waarschijnlijk zijn bewerkt met stempels die het jaartal 1721 dragen. De zestig vaten moeten genoeg zijn geweest voor een oplage van ruim 2.533.000 stuks. In de vergadering van 22 maart 1721 biedt essayeur-generaal Emants zijn rekening betreffende de productie en distributie van de duiten aan. De generaalmeeesters accorderen het gepresenteerde en

stemmen ermee in dat de verantwoording van de ontvangen en uitgegeven gelden op deze wijze bij Gecommitteerde Raden wordt ingediend.⁸³³ Ook dit stuk is in minuut noch in origineel bewaard gebleven, zodat over de kosten van productie en distributie of over de verdeling onder de steden niets nader kan worden meegedeeld.

10.13 Hollandse duiten 1723

In april 1722, nog geen een jaar na de aanbieding van de rekening voor de laatste grote aanmunting van duiten, blijkt er weer een tekort te zijn ontstaan. De Hollandse en Westfriesse duiten blijven populair buiten het eigen gewest en worden in grote hoeveelheden uitgevoerd. De gewestelijke grenzen zijn moeilijk af te sluiten voor de illegale uitvoer van de nieuwe duiten. De enige oplossing om het steeds terugkerende tekort aan nieuwe duiten tegen te gaan lijkt de productie en distributie van nieuwe exemplaren. Daarom vragen raden en generaalmeeesters om voor *f* 30.000: - aan Zweedse duitplaatjes te mogen inkopen.⁸³⁴ De toestemming wordt binnen twee weken verleend, waarna essayeur-generaal Emants het contract tot levering van circa 38.000 pond duitplaatjes sluit met Anthonij Grill. De prijs van de plaatjes bedraagt ditmaal *f* 79: - per 100 pond.⁸³⁵ In augustus leveren de Staten-Generaal een paspoort voor vrije invoer. Het eerste deel van de leverantie, zestig vaatjes (ruim 16.500 pond), arriveert medio november te Amsterdam. Uit de visitatie van generaalmeeester Van Wevort van Ossenberg en essayeur-generaal Emants blijkt dat de rondellen gemiddeld een gewicht hebben van 76 1/2 stuk in het mark (3,22 gram per stuk). Tweederde van deze partij, veertig vaten, wordt verzonden naar de Munt te Dordrecht en aldaar gemunt met stempels met het jaartal 1723.⁸³⁶ Het overige deel is bestemd voor de Munt van West-Friesland. Hoe de verdeling van de Hollandse duiten onder de steden is geweest, blijkt uit de door de generaalmeeesters toegezonden distributielijst (zie kadertekst 34).

Kadertekst 34

Distributie van 40 vaten met duijtplaten⁸³⁷

Dordrecht	<i>f</i> 1.260: 0: 0
Haarlem	800: 0: 0
Delft	600: 0: 0

826 NA 1.01.44-67 fol. 192. Rapportage van visitatie in vergadering R&G d.d. 3 september 1720,

827 Payment staat hier voor muntstukken met een lage waarde, bedoeld voor dagelijks gebruik.

828 Pol, *Tot gerieff van India*, 86

829 NA 1.01.44-67 fol. 201v. Rapport van R&G Van Wevort van Ossenberg in de vergadering van R&G d.d. 13 januari 1721.

830 NA 1.01.44-67 fol. 196v. Verslag van het onderhoud met Muntmeester Westerveen in de Muntkamer d.d. 17 oktober 1720,

831 NA 1.01.44-67 fol. 195 en 196v. Rapport essayeur-geneaal in de vergaderingen R&G d.d. 10 en 17 oktober 1720

832 NA 1.01.44-67 fol. 199v. Rapport R&G Van Wevort van Ossenberg in vergadering R&G d.d. 14 november 1720

833 NA 1.01.44-67 fol. 206. Notulen vergadering R&G d.d. 22 maart 1721.

834 N.A. 3.01.04.01-1904. Memorie van R&G d.d. 9 april 1722, NA 1.01.44-67 fol. 227. Missive d.d. 10 april 1722.

835 NA 1.01.44-67 fol. 227v. Commissie en autorisatie d.d. 21 april 1722, NA 1.01.44-18 fol. 164. Rapport essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 30 april 1722.

836 NA 1.01.44-67 fol. 214v. Rapport R&G Van Wevort van Ossenberg en essayeur-generaal Emants d.d. 1 december 1722.

837 NA 1.01.44-18 fol. 208v. Distributielijst d.d. 29 november 1722.

Leiden	1.600: 0: 0
Amsterdam	1.600: 0: 0
Gouda	600: 0: 0
Rotterdam	1.800: 0: 0
Gorinchem	400: 0: 0
Schiedam	300: 0: 0
Schoonhoven	300: 0: 0
Brielle	300: 0: 0
's-Gravenhage	1.000: 0: 0
	<i>f</i> 10.560: 0: 0

Begin mei 1723 arriveert het restant van de bestelling van april het jaar ervoor. De rondellen hebben nu een gemiddeld gewicht van 76 137/234 stukken in het mark (3,21 gram). Tweederde van deze partij, ofwel 52 vaten à 276 pond (14.352 pond), wordt op 15 mei gezonden naar de Munt van Dordrecht. De Muntmeester ontvangt opnieuw een distributielijst (zie kadertekst 35).

Kadertekst 35	
Distributie van 52 vaten met duijtplaten ⁸³⁸	
Dordrecht	<i>f</i> 1.930: 0: 0
Haarlem	2.400: 0: 0
Delft	800: 0: 0
Leiden	2.400: 0: 0
Amsterdam	nihil
Gouda	800: 0: 0
Rotterdam	2.400: 0: 0
Gorinchem	600: 0: 0
Schiedam	400: 0: 0
Schoonhoven	400: 0: 0
Brielle	400: 0: 0
's-Gravenhage	1.200: 0: 0
	<i>f</i> 13.730: 0: 0

In totaal heeft Isaac Westerveen opgedragen gekregen voor *f* 24.290: - aan nieuwe duiten te

distribueren. Het betreft hier 3.886.400 stuks. Amsterdam krijgt in juni 1723 geen nieuwe duiten uit Dordrecht geleverd, maar ontvangt wel voor *f* 4.600: - aan nieuwe duiten uit de Westfrieze Munt.

Isaac Westerveen ondervindt moeilijkheden met de aflevering van zijn nieuwe duiten. De bestuurders van Dordrecht nemen slechts een gedeelte van de door de generaalmeeesters aan hen toegewezen duiten af, terwijl die van Schoonhoven Westerveen de gehele partij als niet gewenst terugsturen. Raden en generaalmeeesters geven de Muntmeester opdracht de nog onder hem berustende nieuwe duiten (ter waarde van *f* 1.200: -) naar Amsterdam te sturen.⁸³⁹ Het duurt waarschijnlijk enige tijd voordat alle nieuwe duiten in circulatie zijn gebracht, want de essayeur-generaal sluit pas in mei 1724 de rekening voor de productie van de duiten met jaartal 1723.⁸⁴⁰ Deze rekening is in minuut noch in origineel bewaard gebleven. Over de kosten van productie en distributie van de nieuwe duiten is daarom niets bekend. Bovengenoemde reacties van de bestuurders van Dordrecht en Schoonhoven zijn zeer waarschijnlijk een signaal dat er nu voldoende goede duiten in omloop zijn. Mogelijk geldt dat ook voor de andere steden in het gewest. Het duurt dan ook tot 1738 voordat er weer een nieuw verzoek om aanmunting van goede duiten voor distributie in het eigen gewest komt. Voordat gekeken kan worden naar het vervolg van de Hollandse duiten, dient nu eerst aandacht besteed te worden aan de Westfrieze duiten geslagen in de periode 1707 tot en met 1723.

10.14 Westfrieze duiten 1707

Hierboven is beschreven hoe het is gelopen met de productie en (waar mogelijk) de distributie van Hollandse duiten in de periode van 1707 tot en met 1723. Nu volgt een schets van de productie en distributie van duiten die in deze periode in opdracht van de Staten van Holland is uitgevoerd door de Westfrieze Munt.

De sinds 1625 gebruikelijke verdeling van opdrachten tot aanmunting van kleingeld tussen de Munthuizen van Holland en West-Friesland van tweederde / eenderde, wordt bij de voorbereidingen van de productie van de nieuwe duiten in 1707 niet direct opgepakt. Vandaar dat mr. Simon Haak begin oktober 1707 namens de burgemeesters en regeerders van Enkhuizen aan de raden en generaalmeeesters schrijft verbaasd te zijn over hun onwetendheid op dit punt.⁸⁴¹ Uit oude akten blijkt, zo stelt Haak, dat er altijd een verdeling is geweest van tweederde voor de Munt te Dordrecht en eenderde voor die van West-Friesland.⁸⁴² Dat juist Haak deze brief schrijft en niet de pensionaris

⁸³⁸ NA 1.01.44-18 fol. 232v. Distributielijst d.d. 7 juni 1723.

⁸³⁹ NA 1.01.44-67 fol. 255v. Notulen vergadering R&G d.d. 24 augustus 1723.

⁸⁴⁰ NA 1.01.44-67 fol. 264. Notulen vergadering R&G d.d. 5 mei 1724.

⁸⁴¹ Mr. Simon Haak is secetaris van Enkhuizen 1700-1711, voogd van het oude armenweeshuis 1705-1713 en 1722, lid van de Vroedschap van Enkhuizen 1713-1731, burgemeester van Enkhuizen 1714, 1715, 1717, 1718, 170-1721, 1723, 1724, 1726, 1727, 1729, 1730 en bewindhebber van de VOC vanaf 1714.

⁸⁴² NA 1.01.44-16 fol. 340. Missive van burgemeesters en regeerders van Enkhuizen aan R&G d.d. 1 oktober 1707,

van een van de andere Westfriese steden heeft te maken met het feit dat de Westfriese Munt op dat moment in Enkhuizen operationeel is en dat de bestuurders van de stad waar de Munt resideert steeds optreden als uitvoerende beheerders.

Aan de opmerking van Simon Haak wordt direct gevolg gegeven. Anthonij Grill krijgt in zijn contract vastgelegd dat de Westfriese Muntmeester Diederik-Jan van Romondt 1.834 pond koperen duitplaatjes moet worden gezonden.⁸⁴³ Van Romondt krijgt de opdracht de gemunte duiten op gewicht naar de raden en generaalmeeesters terug te zenden. Van de tweede helft van de bij Grill nog aanwezige voorraad krijgt Van Romondt 1.650 pond toegezonden.⁸⁴⁴

Mr. Johan Emants, die in juli 1707 zijn in februari overleden schoonvader Marcellus Bruijnesteijn officieel als essayeur-generaal is opgevolgd, krijgt de opdracht de tweede helft van de nog bij Grill op voorraad zijnde duitplaatjes in te kopen. Hij krijgt tevens de opdracht om aansluitend aan zijn bezoek aan Amsterdam de Westfriese Munt te Enkhuizen te visiteren. Het bezoek aan Enkhuizen vindt plaats op 4 en 5 november 1707. Uit Emants’ rapportage blijkt dat de stempels voor de nieuwe duiten nog niet gereed zijn en dat het Muntpersoneel bezig is met de productie van zilveren rijders of dukatons.

De eerste partij duitplaatjes blijkt pas op 6 of 7 oktober te Enkhuizen te zijn afgeleverd. Als reden dat de stempels er nog niet zijn wordt gegeven dat de stempelsnijder niet erg gemotiveerd is zijn werk te doen en zich bovendien ‘soms tijts te veel in den drank’ verliest. Het moet hier gaan om Olivier Houthuijs, die al sinds 1681 de stempels voor de Westfriese Munt snijdt en waarschijnlijk nog tot eind 1711 in functie zal blijven.⁸⁴⁵

Kort voor Emants’ vertrek uit Enkhuizen zijn de stempels voor de nieuwe duiten echter gereed. De Muntmeester belooft hem op de woensdag daarop, 9 november, te starten met de productie van de duiten. Hij verzoekt nog wel om een exemplaar van de instructie op de duiten en ‘eenig douceur voor d’ijzers en stempels’ te mogen ontvangen.

Tijdens het mondelinge verslag van zijn reis toont Emants de raden en generaalmeeesters het ontvangstbewijs voor 3.490 pond koperen plaatjes, samen met enige gouden en zilveren werken die hij te Enkhuizen voor controle op het juiste gehalte en gewicht heeft aangekocht.⁸⁴⁶

Op 10 november 1709, een dag na de bijeenkomst in de Generaliteits Muntkamer, sturen raden en generaalmeeesters Van Romondt een brief met als bijlage de instructie van 1702.⁸⁴⁷ Ruim een maand later vragen de generaalmeeesters de Muntmeester te Enkhuizen per brief naar de voortgang van de duitenproductie.⁸⁴⁸ Wat het antwoord op deze vraag is geweest is niet bekend. Gegevens over de verdeling van de Westfriese duiten 1707 onder de steden zijn ook niet bewaard.

843 NA 1.01.44-16 fol. 341v. Contract met Anthonij Grill d.d. 7 oktober 1707.

844 NA 1.01.44-16 fol. 340v. Missive van R&G aan Diederik-Jan van Romondt d.d. 3 oktober 1707.

845 NHAH 10-3 pag. 400. Houthuys is aangesteld op in de vergadering van de bestuurders van de Westfriese Munt d.d. 15 april 1681. Eind oktober 1711 spreekt generaalmeeester Van Wevort van Ossenber met de burgemeesters van Medemblik en Muntmeester Cramer over de vervanging van de ‘jegenwoordigen oude stempelsnijder’, NA 1.01.44-17 fol. 123-124. Als zijn opvolger wordt uiteindelijk ene Pieter Avis aangesteld.

846 NA 1.01.44-16 fol. 346v. Rapportage van Essayeur Generaal Emants betreffende zijn commissie tot het sluiten van contracten voor de duitplaatjes en het contract daarover met Anthonij Grill tot 82 gld 15 st de 100 pond 68 à 69 stukken in het mark opgenomen in de notulen R&G d.d. 9 november 1707.

847 NA 1.01.44-16 fol. 347v. Missive van R&G d.d. 10 november 1707.

848 NA 1.01.44-16 fol. 352. Missive van R&G d.d. 13 december 1707.

10.15 Westfriese duiten 1713

In het hoofdstuk over de Hollandse duiten 1710 (zie hoofdstuk 10.4) is gemeld dat het gebruikelijke eenderde deel van de productie van nieuwe duiten voor dat jaar aan de Westfriese Munt voorbijgaat. Zonder opgaaf van redenen adviseren raden en generaalmeeesters de Gecommitteerde Raden de gehele partij koperen duitplaatjes vanuit het depot van Anthonij Grill naar Dordrecht te sturen. Reden moet zijn geweest dat de Westfriese Muntmeester Diederik-Jan van Romondt sinds 4 juni 1709 niet meer heeft gemunt, omdat hij met zijn superieuren, de burgemeesters van Hoorn, Enkhuizen en Medemblik, en met de generaalmeeesters een conflict heeft over het gehalte van de eerder door hem geproduceerde schellingen.⁸⁴⁹ Kennelijk is er geen oplossing gevonden, want Romondt dient op 14 juni 1710 ontslag in.⁸⁵⁰ Een opvolger is nog niet gevonden en dus kan er voorlopig op de Westfriese Munt niet worden gewerkt.

Begin februari 1713 wordt Anthonij Grill opgedragen een ‘geregt derde part’ van de binnengekomen 28 vaatjes duitplaatjes aan de nieuwe Muntmeester van West-Friesland, Coenraad Hendrik Cramer, te Medemblik te leveren.⁸⁵¹ Cramer wordt meegedeeld dat hij binnenkort 2.576 pond koperen duitplaatjes zal ontvangen.⁸⁵² Zoals eerder gemeld ligt het gemiddelde gewicht van de muntplaatjes bij deze levering op 65 65/112 per mark (3,75 g). Dit betekent dat Cramer ruim 337.800 duitplaatjes krijgt toegezonden.

Nog diezelfde maand wordt de Muntmeester een lijst toegezonden voor de verzending van de geslagen duiten (zie kadertekst 36).⁸⁵³ Het gaat hier om een partij verdeeld over tachtig zakken à tweeduizend stuks.

Kadertekst 36

Alkmaar	20 zakken
Hoorn	20 zakken
Enkhuizen	20 zakken
Monnickendam	6 zakken
Medemblik	8 zakken
Purmerend	6 zakken
	80 zakken

849 Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 218. Volgens de akte van opening van de eerste en enige muntbus van Diederik-Jan van Romondt heeft hij tussen 5 februari 1705 en 24 mei 1709 schellingen geproduceerd.

850 NA 1.01.44-17 fol. 78 en WFA OAE 33 (bergnr. 262). Rapport over het defect in het alloi van de schellingen... d.d. 30 mei 1710 en bericht van afstand d.d. 14 juni 1710.

851 Coenraad Hendrik Cramer, essayeur te Amsterdam, wordt in 1711 aangesteld als opvolger van Van Romondt. Hij start zijn productie op 1 december 1711 en blijft er actief tot medio augustus 1714. Daarna maakt hij de overstap naar de Munt van Gelderland te Harderwijk(1715-1724) en vervolgens naar die van Overijssel (1732-1754).

852 NA 1.01.44-17 fol. 180v. Missive R&G d.d. 6 februari 1713.

853 NA 1.01.44-17 fol. 186v. Missive R&G aan Muntmeester Cramer d.d. 23 februari 1713.

Deze zending betreft dus 160.000 nieuwe duiten, een kleine helft van de geleverde 2.576 pond blanco koperen plaatjes. Edam krijgt dit keer niets toegezonden. Wat daarvan de reden kan zijn, blijft gissen. Het restant van de geproduceerde duiten moet de Muntmeester naar Den Haag sturen.

10.16 Westfriesse duiten 1716

Op 23 augustus 1714 biedt Coenraad Hendrik Cramer in de vergadering van de magistraten en gedeputeerden van de drie steden van West-Friesland zijn ontslag als Muntmeester aan. De aanwezige vertegenwoordigers van de drie steden proberen Cramer over te halen zijn functie voort te zetten, maar hun poging blijkt tevergeefs. Het Westfriesse Muntmeestersambt komt hiermee opnieuw vacant.⁸⁵⁴ Cramer heeft waarschijnlijk een beter aanbod gekregen van de bestuurders van de Gelderse Munt, of ziet aldaar voor zichzelf gunstiger vooruitzichten. Hij laat zich benoemen tot Muntmeester te Harderwijk. Hij start daar de productie op 19 februari 1715.⁸⁵⁵ Als Muntmeester van West-Friesland wordt benoemd de Enkhuizer zilversmid Jan Knol, die na 348 dagen stilstand de Munt te Medemblik weer van start laat gaan.⁸⁵⁶ Van de in september 1716 te Amsterdam gearriveerde en door raad en generaalmeester Coenen en essayeur-generaal Emants gecontroleerde 32 vaatjes Hamburgse duitplaatjes gaat ongeveer eenderde deel naar Medemblik. Uit de onderstaande lijst blijkt dat het gaat om ruim 7.510 ponden die samen iets meer dan f 7.111: - aan nieuwe duiten moeten opleveren. De verdeling van de nieuwe Westfriesse duiten onder Amsterdam en de verschillende steden in het Noorderkwartier wordt Muntmeester Knol op 26 september toegezonden (zie kadertekst 37).

Kadertekst 37

‘Lijst der distributie ende versendinge van 7.510 ponden duijten de a[nn]o 1716’⁸⁵⁷

Amsterdam	f 4.611: 0: 0
Alkmaar	600: 0: 0
Hoorn	500: 0: 0
Enkhuizen	500: 0: 0
Edam	100: 0: 0
Monnickendam	250: 0: 0

854 NHAH 10-4 fol. 15. Notulen vergadering 23 augustus 1714.
855 Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 519.
856 NHAH 10-26. Instructieboek van raden en generaalmeesters fol. 32v. Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 220. De benoeming door de bestuurders van de drie Westfriesse steden vindt plaats op 4 december 1714. Op 20 mei 1715 legt Knol de eed op zijn instructie als Muntmeester af in handen van raden en generaalmeesters. Hij start zijn productie op 30 juli 1715.
857 NA 1.01.44-17 fol. 253v. Missive R&G aan Jan Knol, Muntmeester van West-Friesland te Medemblik d.d. 26 september 1716.

Medemblik	300: 0: 0
Purmerend	250: 0: 0
	f 7.111: 0: 0

Het betreft hier dus een partij van 1.137.760 duiten met jaartal 1716, waarvan er 737.760 stuks naar Amsterdam zijn gezonden. In januari 1717 melden raden en generaalmeesters aan Jan Knol dat zij gemerkt hebben dat er op zijn Munt een ‘goede partije goude ende silvere duijten’ gemunt is. Zij gelasten de Muntmeester ‘nette ende pertinente aantekeninge te houden van alle penningen die met de stempels van het land’ worden geslagen.⁸⁵⁸ De in mei 1715 aangetreden Muntmeester Jan Knol moet verrast zijn geweest over dit bericht. Hij meldt namelijk bijna per kerende post ‘directelijk, nog indirectelijk’ iets te maken te hebben met deze afslagen. Raden en generaalmeesters houden echter hun bewering staande en dragen hem op nauwkeurig te onderzoeken ‘wie die stoutheid soude mogen gehad hebben’ deze afslagen te maken. Als bewijs sturen ze een kopie van een recente brief van de Muntgezellen van de Westfriesse Munt mee, waarin deze hun Dordtse collegae vragen om ‘twee silvere duten van Dordt’ en daarbij de opmerking maken: ‘maar mooie, ik hebbe die heel mooie sijn, vierkante ende ronde’. De brief is een antwoord op een verzoek om zilveren duiten geschreven door de gezellen van de Munt te Dordrecht, die zich dus ook bezondigden aan deze praktijk van vervaardiging van gouden en zilveren afslagen van de koperen duit.⁸⁵⁹ Voor zover bekend zijn er uit deze periode geen gouden afslagen van duiten, geslagen gedurende het Muntmeesterschap van Jan Knol, bewaard gebleven. Van die in zilver worden in de meest recente literatuur alleen afslagen op een vierkant muntplaatje genoemd.⁸⁶⁰ Uit de overgebleven papieren wordt niet duidelijk of de gezellen worden gestraft voor hun illegale actie en of de geproduceerde afslagen officieel zijn vernietigd.

10.17 Westfriesse duiten 1717

Begin november 1716 bespreken raden en generaalmeesters van de Munten een verzoek van Anthonij Grill aan de Staten van Holland om voor zijn rekening bij een van de Munten van Holland en West-Friesland duiten te laten slaan bestemd voor het gewest Groningen. Zij reageren positief.⁸⁶¹ Het blijkt te gaan om een partij van 5.000 pond.⁸⁶² Deze relatief geringe hoeveelheid arriveert in

858 NA 1.01.44-17 fol. 268. Missive R&G d.d. 22 januari 1717.
859 NA 1.01.44-17 fol. 269. Missive aan de Muntmeester van West-Friesland over het munten van zilveren duiten, d.d. 2 februari 1717, met als bijlage een kopie van de brief van de gezellen van de Westfriesse Munt.
860 Purmer, D / A.H.N. van der Wiel *Handboek van de Nederlandse provinciale muntslag 1573-1806*, deel I nr. WF71.10.
861 NA 1.01.44-17 fol. 258v. Missive R&G d.d. 4 november 1716.
862 NA 1.01.44-17 fol. 266v. Consent van haer ed[el] gr[oof] mog[enden] omme door de directie van Anth: Grill 5.000 pond duitplaatjes te munten voor het gewest Groningen en Ommelanden of de Munten van Holland en West-Friesland, d.d. 8 januari 1717.

april 1717 te Amsterdam in 21 grote vaten en een kleintje, samen 10.000 pond duitplaatjes, bestemd voor de Munt van Holland.

Uit de controle door generaalmeester De Raedt en essayeur-generaal Emants blijkt dat het gewicht van de blanco plaatjes in deze partijen uitkomt op 75 115/119 stukken per mark, dus gemiddeld 3,24 gram per stuk.⁸⁶³ Op verzoek van Anthonij Grill wordt de 5.000 pond plaatjes, bestemd voor de duiten voor Groningen en Ommelanden, geleverd aan de Westfriese Munt te Medemblik.⁸⁶⁴ De uit deze partij vervaardigde ruim 759.600 Westfriese duiten 1717 zijn dus eigenlijk Groningse duiten.

10.18 Westfriese duiten 1720

De eerste leverantie van de op basis van de resolutie van de Staten van Holland van 2 juli 1717 gedane bestelling van nieuwe koperen duitplaatjes komt pas in december 1719 aan in Amsterdam. Het betreft 88 vaatjes met rondellen van een gemiddeld gewicht van 73 1/2 stuks per mark (3,35 g per stuk). Eenderde van deze partij wordt vanuit Amsterdam verzonden aan de Westfriese Muntmeester Jan Knol te Medemblik.⁸⁶⁵

Uit de begin februari 1720 verstuurde distributielijst blijkt welke bedragen Jan Knol aan nieuwe koperen duiten moet verzenden aan de bestuurders van onderstaande steden, zodat die via de stadskassen in circulatie kunnen worden gebracht (zie kadertekst 38).

Kadertekst 38

Distributie van de duiten⁸⁶⁶

Amsterdam	<i>f</i> 4.000: 0: 0
Alkmaar	800: 0: 0
Hoorn	600: 0: 0
Enkhuizen	600: 0: 0
Edam	300: 0: 0
Monnickendam	300: 0: 0
Medemblik	400: 0: 0
Purmerend	400: 0: 0
	<i>f</i> 7.400: 0: 0

De productie van de nieuwe Westfriese duiten loopt echter niet voorspoedig. Medio maart klaagt Anthonij Grill bij essayeur-generaal Emants dat hij nog geen geslagen duiten vanuit de Munt te Medemblik heeft ontvangen. In eerste instantie is niet duidelijk of Grill deze klacht uit als essayeur van de Amsterdamse Wisselbank, die doorgaans zorgdraagt voor de distributie van de nieuwe duiten, of als leverancier van de koperen halffabricaten die betaald moet krijgen voor zijn leverantie. Emants' mededeling leidt tot het besluit van raden en generaalmeesters om Jan Knol een brief te sturen waarin hij wordt gemaand de duiten ten spoedigste af te munten en volgens de toegezonden lijst te distribueren.⁸⁶⁷ Aangezien Grill niet als ontvanger op de distributielijst voorkomt mag nu worden geconcludeerd dat hij de generaalmeesters heeft geschreven vanuit zijn functie bij de Amsterdamse Wisselbank.

Jan Knol antwoordt op de brief van de generaalmeesters dat reeds tweederde deel van de hem toegezonden koperen duitplaatjes zijn vermont en dat hij het resterende deel zo snel als mogelijk zal afmaken. Over de vertraging in het munten meldt Knol dat deze toch echt veroorzaakt is door de late aflevering van de blanco plaatjes. Vanwege het slechte weer hebben de schepen van Amsterdam naar Medemblik enige tijd niet kunnen varen. De Muntmeester meldt verder dat hij op het moment veel in Hoorn is.⁸⁶⁸ Dit laatste heeft ongetwijfeld te maken met de verhuizing van de Munt van Medemblik naar Hoorn per 1 mei 1720.⁸⁶⁹

Van de in augustus 1720 gearriveerde duitplaatjes ontvangt Jan Knol in zijn nieuwe bedrijfsvestigingsplaats Hoorn dertig vaten à 276 pond. De gezellen van de Westfriese Munt kunnen echter niet meteen beginnen met de verwerking. Bij de verhuizing van de Munt van Medemblik naar Hoorn zijn de stempels, maar ook andere onderdelen van de inventaris door de waardijn Cornelis van der Wolf zorgvuldig opgeborgen. Op het moment dat deze goederen moeten worden overgedragen aan Pieter Opperdoes, de waardijn te Hoorn, blijkt de sleutel van de Munt zoek te zijn.⁸⁷⁰

De generaalmeesters manen in oktober nogmaals de Westfriese Muntmeester de duiten snel af te maken, maar opnieuw zonder veel resultaat.⁸⁷¹ Uiteindelijk hervat de Westfriese Munt op 23 november 1720 te Hoorn zijn werkzaamheden. Polak heeft uitgerekend dat de Munt dan inmiddels 231 dagen heeft stilgestaan.⁸⁷²

Als Knol inderdaad de bovenstaande distributielijst volledig heeft gevolgd heeft hij de nieuwe Westfriese duiten geslagen in een oplage van tenminste *f* 1.184.000: - en met het jaartal 1720.

⁸⁶³ NA 1.01.44-67 fol. 103v en 112. Rapport Essayeur Generaal in vergadering R&G d.d. 22 januari en 17 april 1717.

⁸⁶⁴ NA 1.01.44-67 fol. 112. Rapport in de vergadering R&G d.d. 17 april 1717.

⁸⁶⁵ NA 1.01.44-67 fol. 179v. Rapport van R&G De Raedt en essayeur-generaal Emants in de vergadering van R&G d.d. 27 december 1719.

⁸⁶⁶ NA 1.01.44-18 fol. 67. Repartitie der duijten d.d. 9 februari 1720.

⁸⁶⁷ NA 1.01.44-67 fol. 187v-188. Verslag essayeur-generaal Emants in vergadering R&G d.d. 18 maart 1720

⁸⁶⁸ NA 1.01.44-40 fol. 104. Missive van Jan Knol d.d. 23 maart 1723.

⁸⁶⁹ NHAH 10-1, -4 fol. 58-59, -8 en -26. Het besluit tot de verhuizing van de Westfriese Munt van Medemblik naar Hoorn is genomen in de vergadering van vertegenwoordigers van de drie steden te Hoogkarspel d.d. 29 januari 1720.

⁸⁷⁰ NHAH 10-4 fol. 60. Verzoek aan de heren van Medemblik om de stempels van de Munt over te dragen aan de waardijn van Hoorn d.d. 18 september 1720.

⁸⁷¹ NA 1.10.44-18 fol. 87. Missive van R&G aan Jan Knol d.d. 12 oktober 1720.

⁸⁷² Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 221.

10.19 Westfriesse duiten 1722

Ruim een jaar na de laatste grote aanmunting van Westfriesse duiten blijkt opnieuw een tekort aan goede duiten te zijn ontstaan. Raden en generaalmeeesters vragen daarom voor *f* 30.000:- aan Zweedse duitplaatjes te mogen inkopen.⁸⁷³ De toestemming wordt vrij snel verleend, waarna essayeur-generaal Emants het contract tot levering van zo'n 38.000 pond duitplaatjes sluit met Anthonij Grill. De prijs van de plaatjes bedraagt nu *f* 79: - per 100 pond.⁸⁷⁴ In augustus leveren de Staten-Generaal een paspoort voor vrije invoer. Het eerste deel van de leverantie, bestaande uit zestig vaatjes (ruim 16.500 pond), arriveert echter pas medio november te Amsterdam. Uit de visitatie blijkt dat de rondellen een gemiddeld gewicht hebben van 76 1/2 stuk in het mark (3,22 gram per stuk). Eenderde van deze partij wordt verzonden naar de Munt te Hoorn, aldaar verwerkt met stempels met het jaartal 1722 tot *f* 5.280 aan nieuwe duiten en toegezonden aan Amsterdam en de steden van het Noorderkwartier (zie kadertekst 39).

Kadertekst 39

Distributie van 20 vaten duijtplaten à 276 lb tot ruim 153 stukken in 't lb⁸⁷⁵

Amsterdam	<i>f</i> 3.000: 0: 0
Alkmaar	500: 0: 0
Hoorn	580: 0: 0
Enkhuizen	400: 0: 0
Edam	200: 0: 0
Monnickendam	200: 0: 0
Medemblik	200: 0: 0
Purmerend	200: 0: 0
	<i>f</i> 5.280: 0: 0

De oplage van de Westfriesse duit 1722 moet dus tenminste 844:800 stuks zijn geweest. De burgemeesters van Hoorn op 16 februari 1723 betalen Muntmeester Knol *f* 4: - volgens hun rekening voor veertig zakken 'tot d'duijte'.⁸⁷⁶ Zo'n linnen zak kost in die tijd dus twee stuivers.

10.20 Westfriesse duiten 1723

Begin mei 1723 arriveert het restant van de bestelling van april 1722 te Amsterdam. De rondellen hebben nu een gemiddeld gewicht van 76 137/234 stukken in het mark (3,21 gram per stuk). Een derde van deze partij, ofwel 26 vaten à 276 pond, wordt op 15 mei gezonden naar de Munt te Hoorn. Uit de door de generaalmeeesters toegezonden distributielijst blijkt dat het hier gaat om *f* 6.870: - (zie kadertekst 40). De oplage van de Westfriesse duit 1723 bedraagt dus tenminste 1.099.200 stuks.

Kadertekst 40

Distributie van 26 vaten duijtplaten⁸⁷⁷

Amsterdam	<i>f</i> 4.600: 0: 0
Alkmaar	nihil
Hoorn	770: 0: 0
Enkhuizen	500: 0: 0
Edam	300: 0: 0
Monnickendam	nihil: 0: 0
Medenblik	500: 0: 0
Purmerende	400: 0: 0
	<i>f</i> 6.870: 0: 0

Vanuit Dordrecht en Schoonhoven worden signalen afgegeven dat er voldoende goede duiten in omloop zijn. Hoe de situatie in het Noorderkwartier is geweest wordt niet duidelijk. Maar ook voor de Westfriesse Munt geldt in elk geval dat het tot 1739 duurt voordat er weer opnieuw een opdracht tot aanmunting van duiten vanuit de Staten van Holland komt. De in de catalogi voorkomende Westfriesse duit 1727 moet vervaardigd zijn in opdracht van een ander dan de Staten van Holland.⁸⁷⁸ Doordat van Jan Knol geen administratie bewaard is zal het moeilijk zijn de naam van die opdrachtgever te achterhalen.

⁸⁷³ NA 1.01.44-67 fol. 227. Memorie van R&G d.d. 9 april 1722.

⁸⁷⁴ NA 1.01.44-67 fol. 227v. Rapport essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 30 april 1722.

⁸⁷⁵ NA 1.01.44-18 fol. 208v. Distributielijst d.d. 29 november 1722.

⁸⁷⁶ WFA OAH 316. Burgemeestersrekening 1723.

⁸⁷⁷ NA 1.01.44-18 fol. 232v. Distributielijst d.d. 7 juni 1723.

⁸⁷⁸ Purmer en Van der Wiel, *Handboek van de Nederlandse provinciale muntslag 1573-1806*, deel I Wf 71.

10.21 **Samenvatting 1707-1723**

Na de eerste grote productie en distributie van ruim 20 miljoen nieuwe koperen duiten in de jaren 1702-1704, duurt het tot 1707 voordat de generaalmeeesters weer verzoeken nieuwe exemplaren te mogen laten maken. Volgens de generaalmeeesters is de circulatie op dat moment al voor bijna een kwart vervuild met duiten die niet te Dordrecht of Enkhuizen zijn vervaardigd. Volgens handelaren die overwegend met duiten werken kunnen de plakATEN waarin het gebruik van vreemde duiten wordt verboden niet worden gehandhaafd. Als reden geven die handelaren op dat er simpelweg te weinig goede exemplaren voorhanden zijn.

Op verzoek van de generaalmeeesters worden nu de diaconieën en collecteurs van aalmoezen steviger gestraft wanneer zij betraPt worden op het weer in circulatie brengen van ‘invalabele speciën’.

Anthonij Grill krijgt opnieuw de levering van koperen duitplaatjes gegund. In eerste instantie worden de 10.500 ponden aan koperen duitenplaatjes die hij op voorraad heeft aangesproken. Voor de twee Munthuizen samen levert deze partij een productie van zo’n 1.428.000 nieuwe duiten op. In de daaropvolgende jaren worden bij Grill nog verschillende bestellingen geplaatst voor levering van koperen duitplaatjes uit Zweden (zie kadertekst 41).

Kadertekst 41

Leverancies van koperen duitplaatjes 1707-1723			
Bron	Datum	Leverancier	Hoeveelheid
contract	7 oktober 1707	Grill	5.500 pond
Resolutie GR	29 oktober 1707	Grill	5.000 pond
Resolutie StvHoll	21 december 1708	Grill	f 12.000 / 16.000 pond
Resolutie StvHoll	19 november 1710	Grill	15.400 pond
Resolutie StvHoll	11 december 1713	Grill	f 25.000 / 31.500 pond
Resolutie GR	30 december 1716	Grill	f 25.000 / 31.500 pond
Resolutie GR	2 juli 1717	Grill	f 40.000
Resolutie StvHoll	11 april 1722	Grill	f 30.000

De directie over de productie en distributie van de nieuwe duiten is in deze periode in handen van essayeur-generaal Johan Emants, de schoonzoon van zijn voorganger Marcellus Bruijnsteijn. Verzendlijsten voor de nieuwe duiten zijn er pas vanaf 1713. Uit deze lijsten blijkt dat, net als in 1702-1704, vanuit de Munt te Dordrecht voornamelijk de steden in het Zuiderkwartier worden bediend. Uitzondering hierop vormt de productie van 1717. De steden van het Noorderkwartier worden dat jaar ook vanuit Dordrecht voorzien van nieuwe duiten. Reden hiervoor is dat de Westfriese duiten van dat jaar speciaal zijn gemaakt voor distributie en circulatie in Groningen.

Ook in 1710 en 1712 zijn de steden van het Noorderkwartier mogelijk voorzien van nieuwe duiten uit Dordrecht, omdat de Westfriese Munt vanwege het ontbreken van een Muntmeester niet operationeel is. Van de begin 1712 uit Zweden geleverde duitplaatjes krijgt de Westfriese Muntmeester Cramer niet het gebruikelijke eenderde deel ter vermunting aangeboden. Wat hiervan de reden is, blijkt niet. Het kan zijn dat de Westfriese Muntgezellen te druk bezig zijn met de uitvoer van andere opdrachten (dubbele stuivers en schellingen) van de nieuwe Muntmeester. Het gewicht van de duiten wordt in deze periode tot tweemaal toe naar beneden aangepast. De eerste keer in 1713 naar 72 à 73 stuks per mark (3,36-3,42 g). De tweede keer in 1716 naar 75 à 76 stuks (3,23 à 3,28). Reden van deze aanpassingen is het streven de productie en distributie van de nieuwe duiten niet ten laste te laten komen van de provinciale schatkist. Vanwege de oorlog in het Oostzeegebied worden sinds 1716 via Hamburg koperen plaatjes afkomstig uit de mijnen in Hongarije geleverd. Verschillende partijen plaatjes blijken zwaarder dan het met de leverancier Grill afgesproken gewicht, maar worden toch vermunten. De schade die hiermee voor de gewestelijke kas dreigt, wordt op Grill verhaald.